

SZAKDOLGOZAT

Pintér Levente Elemér

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Szent István Campus
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
Agrárdiplomáciai menedzser szakirányú továbbképzési
szak

TÖRÖKORSZÁG DIPLOMÁCIAI, AZON BELÜL
AGRÁRDIPLOMÁCIAI INTENZITÁSÁNAK,
AGRÁRGAZDASÁGI POTENCIÁLJÁNAK ÉS
KERESKEDELMÉNEK ELEMZÉSE

Belső konzulens: Dr. Zöldréti Attila
megbízott oktató,
c. egyetemi tanár

Belső konzulens
intézete/tanszéke: Vidékfejlesztés és Fenntartható
Gazdaság Intézet

Külső konzulens: Kövecsi-Oláh Péter
külgazdasági attasé (Ankara)

Készítette: **Pintér Levente Elemér**

Gödöllő

2024

Tartalomjegyzék

1.	BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK	2
2.	SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	4
2.1.	Törökország földrajzi adottságai és geopolitikai helyzete	4
2.2.	Törökország mezőgazdasága.....	6
2.3.	Törökország történelmének rövid áttekintése	9
2.3.1.	Az Oszmán Birodalom jelentősége	10
2.3.2.	Oszmán-magyar kapcsolatok a 16-19. század között.....	13
2.3.3.	Törökország és Magyarország kapcsolata az első világháborút követően.....	17
2.3.4.	A modernkori Törökország kialakulása	22
3.	ANYAG ÉS MÓDSZER	24
3.1.	Globális Diplomáciai Index	24
3.2.	A külkereskedelmi mérleg elemzése statisztikai adatbázisok alapján	25
4.	EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK.....	28
4.1.	Törökország diplomáciai aktivitásának komplex megközelítésű elemzése.....	28
4.1.1.	Aktuális diplomáciai kapcsolatok	32
4.1.2.	Török-magyar agrárdiplomáciai események áttekintése.....	35
4.2.	A külkereskedelmi mérleg elemzése török relációban.....	40
4.2.1.	Az Európai Unió és Törökország agrárkereskedelmének vizsgálata	41
4.2.2.	Magyarország és Törökország agrárkereskedelmének vizsgálata.....	45
5.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	51
6.	ÖSSZEFOGLALÁS.....	53
7.	IRODALOMJEGYZÉK.....	55
8.	ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	59
9.	MELLÉKLETEK	60

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK

A történelem folyamán a diplomácia mindig is kiemelt jelentőséggel bírt az egyes államok külpolitikai céljainak békés úton történő elérésében. A diplomáciai tevékenység révén többek között új együttműködési megállapodások születhettek az egyes országok között, új kereskedelmi kapcsolatok és útvonalak létesülhettek, valamint a különféle háborús konfliktusok megoldásában, a felek közötti közvetítésében is fontos szerepük volt. Ezen főbb tevékenységi körök mellett manapság a „modern” diplomáciában egyre inkább elkülönülnek egymástól a különböző – *így a gazdasági, környezeti, mezőgazdasági, kulturális, katonai, tudományos és sportügyi* – célterületek, valamint a hozzájuk kapcsolódó diplomáciai feladatok súlya is megnő. Ennek egyik következménye lett, hogy a speciális szaktudást igénylő, egyes szakterülethez kapcsolódó diplomáciai feladatok sikeres ellátása érdekében a diplomáciai apparátus szakosodására volt szükség. A 20. században még csak katonai attasék voltak, ugyanakkor a 21. században vannak már külön külgazdasági attasék (KGA), tudományos és technológiai (TÉT) szakdiplomata, valamint mezőgazdasági és környezetügyi szakdiplomata (agrárattasék) is. Ez utóbbi jelentősége azért lett kiemelkedő, mert stratégiai fontosságúvá váltak az olyan kérdések, mint az élelmezésbiztonság, valamint a klímaváltozás hatásainak mérséklése. Emellett az agrárium üzleti jelentősége is megnőtt, így indokolttá vált, hogy a gazdaságdiplomáciából leválva az agrárdiplomácia önálló területet képezzen.

Napjainkban Magyarország az Agrárminisztérium koordinálásával egy nemzetközi agrárattasé (szakdiplomata) hálózatot működtet a hazánk szempontjából meghatározó kereskedelmi potenciállal rendelkező országokban. A mezőgazdasági és környezetügyi szakdiplomata jelenleg 13 állomáshelyen látnak el feladatokat. Az agrárattasék hozzájárulnak a mezőgazdasági-környezetügyi kapcsolatok bővítéséhez, ezáltal pedig az agrár-exportnövekedéshez is. Magyarország agrár-külkereskedelme erősen Európa-centrikus, amit a külkereskedelmi termékforgalom adatai is alátámasztanak. Az exportforgalom közel 95 százalékát európai országokkal bonyolítottuk le 2023-ban, ugyanakkor az európai országokon kívül az egyik legfontosabb kereskedelmi partnerünk Törökország volt. A török-magyar külkereskedelmi termékforgalom összességében folyamatosan növekszik 2014 óta, amelyhez pozitív külkereskedelmi egyenleg is párosul.

Témaválasztásom jelentőségét az új agrárdiplomáciai potenciálok feltárásának kölcsönös érdekeltsége adja, hiszen a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése mindkét ország érdekét szolgálja. Törökországban a mezőgazdaság fontosságát jól mutatja, hogy a világ 10. legnagyobb

mezőgazdasági termelője és mind társadalmi, mind pedig gazdasági szempontból kulcsfontosságú ágazat. Az ország földterületének mintegy felét mezőgazdasági tevékenységek révén hasznosítják. Tekintettel a török mezőgazdaság világpiacon betöltött kiemelt szerepére (több agrártermék esetében is világelső az exportban), valamint a kiváló török-magyar kapcsolatokra úgy látom, hogy az erősen EU-orientált magyar agrár-külkereskedelem piaci diverzifikálása szempontjából komoly potenciált képviselhet Törökország. Ehhez elengedhetetlen a két ország közötti együttműködések további fejlesztése az agrárágazatban is, valamint előremutató kereskedelmi megállapodások kidolgozása.

Az utóbbi években Magyarország a keleti nyitás stratégiája mentén sokat tett az ezirányú gazdasági kapcsolatok és együttműködések erősítésére. A török-magyar diplomáciai kapcsolatok igen jónak tekinthetők, amelynek konkrét megnyilvánulásai a történelem során számos alkalommal megmutatkoztak. A választott téma aktualitását jelzi az is, hogy 2023-ban ünnepeltük a török-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 100. évfordulóját.

Szakedolgozatom célja a kétoldalú agrárdiplomáciai potenciálok feltárása és az új együttműködési területek lehetőségeinek bemutatása. Ennek keretében egy olyan komplex elemzés készítése volt a célom, amely során először azt vizsgáltam meg, hogyan alakult Törökország diplomáciai aktivitása a vizsgált turbulens időszakban. Ezt követően az elmúlt évek török-magyar agrárdiplomáciai eseményeit tekintetem át azzal a céllal, hogy beazonosítsam a potenciális együttműködési területeket. Végezetül pedig a külkereskedelmi termékforgalom statisztikai adatbázisaiból egyéni lekérdezéseket végeztem annak érdekében, hogy közelebbről megvizsgálhassam a török-magyar agrártermékek export-import alakulását. A kutatásom során beazonosítottam azokat a lehetséges termékköröket is, ahol további exportnövekedést lehetne elérni.

Az elérhető gazdasági kimutatások összességében vizsgálják a török-magyar kereskedelem eredményeit, ugyanakkor én kifejezetten a mezőgazdasági ágazatra fókuszáltam mind a diplomácia, mind pedig a kereskedelem vonatkozásában, amely ebben a tekintetben hiánypótló vizsgálatnak számít. Bízom benne, hogy a dolgozat során született eredmények hozzájárulhatnak annak a feltételezésnek az alátámasztásához, hogy miért is lenne indokolt a magyar oldalról fokozni az agrárdiplomáciai aktivitást és ennek keretében egy mezőgazdasági és környezetügyi szakdiplomátát kihelyezni Törökországba.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Törökország földrajzi adottságai és geopolitikai helyzete

A geográfusok nagy része egyetért abban, hogy Törökországnak a Boszporusztól nyugatra eső kis területe tartozik Európához, míg az attól délre és délkeletre fekvő területei pedig a szélesebb értelemben vett Közel-Kelethez tartoznak. Bár Törökország az arab világ határán fekszik, ennek ellenére jelentős mértékben kötődik Európához is. (Marshall, 2021)

A mai Törökország nyolc másik állammal határos, melyek a következők: Görögország, Bulgária, Georgia (*Grúzia*), Örményország, Azerbajdzsán, Irán, Irak és Szíria. Az ország kiterjedése nyugatról keleti irányban 1600 kilométer hosszú, míg észak-déli szélessége pedig 500-800 kilométer között van. Területének körülbelül 97 %-a található Ázsiában és ennek nagy részét Anatólia teszi ki. (Marshall, 2022)

Természetföldrajzi szempontból az Anatóliai-magasföldet peremhegységek ölelik körbe, mely így egy lefolyástalan, száraz, gyér növényzetű, sós-agyagos sztyeppvidék. Keletről egy magas fennsík határolja, melynek peremén számos vulkáni kúp található. Legmagasabb hegye az Ararát, amely egy kécsúcsú vulkáni magaslat az Örmény-magasföld nyugati részén. Az egyik csúcsa a Kis-Ararát, a másik a Nagy-Ararát¹ (*Ağrı Dağı*). (Horváth et al. 2022)

A továbbiakban röviden ismertetem a geopolitika fogalmkörét és jelentését, amelynek oka, hogy Törökországban nagy jelentőséget tulajdonítanak a geopolitika tudományának.

Ezt jól szemlélteti, hogy a Török Nemzeti Könyvtár katalógusa szerint, 1991 óta 49 darab olyan török nyelven íródott könyv került kiadásra, amelynek címében megjelenik a 'geopolitika' kifejezés. A geopolitika használatának török megközelítését megismerve, hasznos támpontot ad a török külpolitikai gondolkodás és világkép megértéséhez. (Egeresi, 2017)

A geopolitika tehát nem más, mint az államok térbeli elhelyezkedésének és azok földrajzi adottságaiból adódó lehetőségekkel és akadályokkal foglalkozó tudományág. (Mendly, 2016)

Eredetileg Rudolf Kjellén (svéd társadalomtudós) alkotta meg² a geopolitika kifejezést a 19. század végén, amely az elmúlt évtizedekben széles körben terjedt el mind a földrajzi, mind

¹ Legmagasabb pontja 5137 méter.

² A geopolitika fogalom megalkotásának közvetlen előzményének tekinthető Friedrich Ratzel, német geográfus 1897-ben publikált „Politikai földrajz” című tanulmánya.

pedig a politikai és társadalomtudományi munkákban egyaránt. A kifejezés manapság olyan sokféle kontextusban jelenik meg, hogy a fogalomnak már a tudományos szférában sincs egy mindenki által elismert, általános jelentése. (Lechner, 2020)

Törökországban a 'geopolitika' kifejezést a második világháború éveiben Ziyaeddin Fahri Fındıkođlu szociológus használta először Törökország nemzetközi helyzetének és a földrajz kapcsolatának összekötésére. (Egeresi, 2017)

A török geostratégiai gondolkodás mai napig aktuális és egyben legjelentősebb művét 2001-ben Ahmet Davutođlu történészprofesszor³ írta „*Stratégiai mélység – Törökország nemzetközi helyzete*” címmel. Művében egy részletes és összefüggő geopolitikai keretbe foglalta az ország földrajzi helyzetét. Kiemelt célja volt, hogy ezen újfajta külpolitikai stratégia révén Törökország sikeresen tudjon nyitni a nemzetközi környezetre. Ehhez véleménye szerint három fontos geopolitikai befolyási területen⁴ kell taktikai előnyöket kivívnia. Davutođlu megközelítésében fontos szerepe van az oszmán múltnak és a birodalmi örökségnek egyaránt, amelyeket a modern Törökországnak az előnyére kell fordítania. (Egeresi, 2017)

Másik oldalról viszont fontos kiemelni, hogy Törökországot az északi és északnyugati szomszédjai sohasem tekintették igazán európai nemzetnek. Ennek egyik oka, hogy ha Törökország európai állam (lenne), akkor Európa határai a hatalmas Anatóliai-fennsík túloldalára tolnának ki, vagyis egészen Szíriáig, Iránig és Irakig. Ezt a lehetőséget viszont sokan erős kockázati tényezőnek tartják biztonsági és védelmi szempontból egyaránt. (Marshall, 2021)

A NATO szemszögéből viszont kulcsfontosságú szerepe van Törökországnak, hiszen a fennhatósága alá tartozik a Fekete-tenger ki- és bejárata, a keskeny Boszporusz. A Fekete-tengerről a Földközi-tengerre való kijutás egy igen kényes művelet, hiszen a Boszporuszon átkelő hajók először a Márvány-tengerre érkeznek, aztán át kell haladniuk a Dardanellákon, hogy az Égei-tengerre jussanak és csak ezután tudják elérni a Földközi-tengert és azon keresztül az Atlanti-óceánt. (Marshall, 2021)

Törökország geopolitikai jelentősége nem elhanyagolható abból a szempontból sem, hogy kereskedelmi és szállítási hidat képez Európa felől a Közel-Kelet, a Kaukázus és a közép-ázsiai

³ Davutođlu 2009-től külügyminiszter lett, majd pedig török miniszterelnök 2014-2016 között.

⁴ 1. Balkán, Közel-Kelet, Kaukázus. 2. Fekete-tenger, Földközi- és Adria-tenger medencéje, Vörös-tenger, Perzsa-öböl. 3. Európa, Észak-Afrika, Közép- és Kelet-Ázsia

országok felé, amelyekhez történelmi, etnikai és gazdasági okokból is szorosan kapcsolódik. Nagy szárazföldi kiterjedése miatt Törökországot csupán kismértékben tekintik tengeri hatalomnak, pedig három tengerrel is határos, így mindig is számolni kell Ankara akaratával. (Marshall, 2021) Ez jól megmutatkozott a 2022-ben kezdődött orosz-ukrán fegyveres konfliktus során is, amikor Törökország életbe léptette a montreux-i egyezményt és lezárta a Boszporuszt a szemben álló felek hadihajói előtt.

A következő alfejezetben Törökország mezőgazdaságát mutatom be az elérhető legfrissebb kimutatások és az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) 2021-ben készített részletes jelentése⁵ alapján.

2.2. Törökország mezőgazdasága

Törökország földrajzi területe 785.350 km², amely összeköti Kelet-Európát Nyugat-Ázsiával. Területének klimatikus viszonyait három különböző éghajlati zóna határozza meg. Az Égei-tenger és a Földközi-tenger partvidéke mediterrán éghajlattal rendelkezik, amelyre az enyhe, nedves telek és forró, száraz nyarak a jellemzőek. A Fekete-tenger part menti területei óceáni éghajlattal rendelkeznek, amelynek az időjárását a meleg, nedves telek és a hűvös, nedves nyarak határozzák meg. Törökország nagy kiterjedésű, belső területei kontinentális éghajlattal rendelkeznek, élesen kontrasztos évszakokkal, forró nyarakkal és kemény telekkel. Az óceáni éghajlatú területek Törökország egyedüli olyan régiói, ahol egész évben magas a csapadék mennyisége. (Kropff et al., 2021)

Törökország teljes területének mintegy 50%-át teszik ki a mezőgazdasági hasznosításban lévő földterületek⁶. Ez a szám viszonylag állandónak tekinthető, mivel az utóbbi évtizedekben csupán 47,4% és 53,6% között változott. (Kropff et al., 2021) A mezőgazdasági termelők 67%-a kevesebb, mint 5 hektár földterülettel rendelkezik és a gazdaságok átlagos mérete 6 hektár. (Investment Office, 2024) 2012-ben a kis területtel (<5 hektár) rendelkező gazdaságok birtokolták a termőföldek alig több, mint 20%-át. Az említett évben az 5 és 20 hektár közötti területtel rendelkező gazdaságok birtokolták a mezőgazdasági területek közel 45%-át, míg a nagyobb gazdák (>20 hektár) a gazdaságok 5,8% százalékát adták és a földterületek közel 35%-a volt a tulajdonukban. (Giray, 2012)

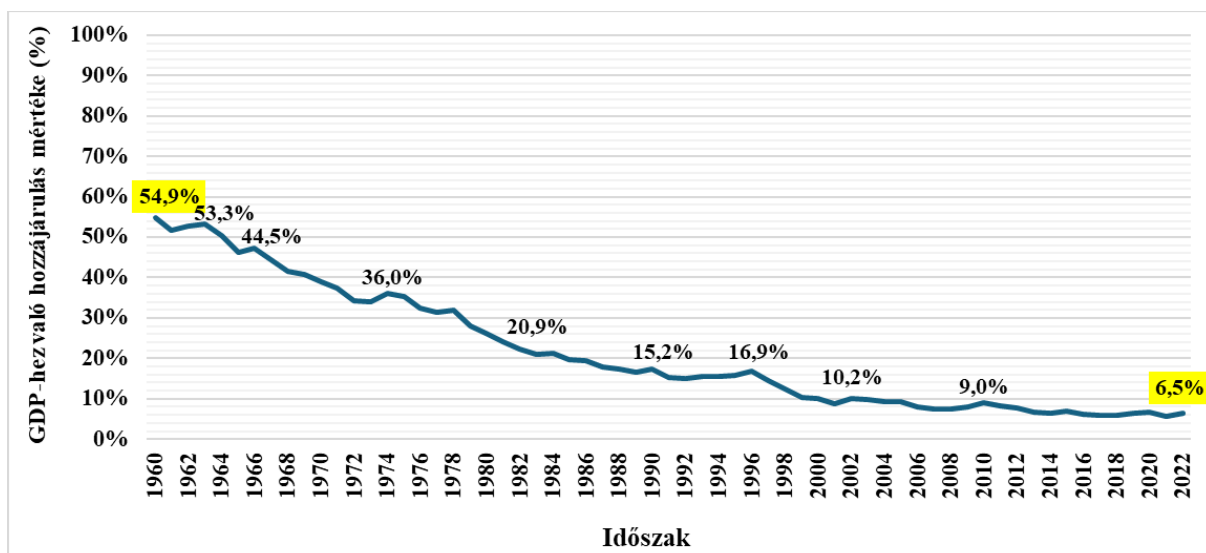
⁵ A konkrét hivatkozás megtalálható az irodalomjegyzékben: Kropff et al. (2021)

⁶ Mezőgazdasági terület: 37,7 millió hektár (Investment Office, 2024)

Törökország kiemelkedően erős mezőgazdasággal és élelmiszeriparral rendelkezik, amely az ország dolgozó lakosságának csaknem 18 százalékát foglalkoztatta⁷ 2022-ben. A mezőgazdasági szektor pénzügyi hozzájárulása a teljes török GDP-hez 2022-ben elérte az 58,5 milliárd dollárt, amellyel Törökország lett Európa legnagyobb agrárgazdasága, míg világviszonylatban pedig a tizedik legnagyobb. Az agrárágazat az ország GDP-jének 6,5%-át adta. (Investment Office, 2024) Az 1. ábrán jól látható, hogy az 1960-as években még 54,9% volt a mezőgazdaság hozzájárulása a teljes GDP-hez, ugyanakkor az évtizedek során ez az érték folyamatosan mérséklődött⁸, míg 2002 után erősen 10% alá csökkent. Az utóbbi években 5,5% és 9% között mozgott a mezőgazdaság hozzájárulása a teljes GDP-hez.

1. ábra: A mezőgazdaság hozzájárulásának alakulása a teljes török GDP-hez (1960-2022)

Forrás: saját szerkesztés (2024) Világbank adatai alapján ([http1](http://))

A török mezőgazdasági ágazat átlagos éves növekedési üteme 2,5% volt a 2003-2022 közötti időszakban, míg a mezőgazdasági GDP 141%-kal⁹ nőtt 2002 és 2022 között. A mezőgazdaság mindig is meghatározó szerepet játszott Törökország nemzetgazdaságában. Törökország 2022-ben világszerte (több mint 190 országba) mintegy 1800 féle mezőgazdasági terméket exportált, ami 30 milliárd dollár exportvolumennek felel meg. Ezzel szemben az agrárimport

⁷ A mezőgazdasági foglalkoztatás 1991-ben a teljes népesség közel 48%-án érte el a csúcst. (Kropff et al., 2021). A legfrissebb kimutatások szerint 4,7 millió ember foglalkozik mezőgazdasággal.

⁸ A mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulásának csökkenése európai trend, amely azt is mutatja, hogy minél fejlettebb egy ország, annál kisebb az agrárium hozzájárulása a bruttó hazai termék értékéhez.

⁹ 24 milliárd dollárról 58 milliárd dollárra.

értéke 23 milliárd dollár volt, tehát Törökországnak pozitív a mezőgazdasági kereskedelmi mérlege¹⁰. (Investment Office, 2024)

Törökország a világ 10. legnagyobb mezőgazdasági termelője. A fontosabb mezőgazdasági növények éves termésmennyisége a búza esetében mintegy 21,2 millió tonna/év, a cukorrépa 180 millió tonna/év, a paradicsom 123 millió tonna/év, az árpa 6 millió tonna/év és a kukorica pedig kb. 6 tonna/év. (Kropff et al., 2021) Törökország világszerte a kajszibarack, cseresznye, füge, mogyoró és birs termesztésében. Évente mintegy 767 millió tonna kajszibarackot termesztenek az országban. Emellett Törökország a világ első számú exportőre a friss és szárított sárgabarack, szárított füge, birs, mazsola, valamint mogyoró vonatkozásában. (Investment Office, 2024)

Törökország az állattenyésztés és az állati termékek előállítása terén is jelentős világpiaci szereplő. 2018-ban az ország 1,38 millió hivatalosan bejegyzett szarvasmarha gazdasággal rendelkezett. 2017-ben a hús- és tejtermelő juhok domináltak a piacon, előbbiből 20,8 millió egyed volt, míg az utóbbiból 1,75 millió egyed. Húshasznú kecskéből 4,5 millió darab volt, míg tejhasznú kecskéből 4,9 millió. Emellett széles körben tenyésztettek húsmarhát (3,6 millió egyed) és tejelő tehenet (5,96 millió darab) is. A baromfitenyésztés viszonylag korlátozott volt (1,2 millió darab egyed). Az ország 2017-ben a takarmány-összetevők mintegy felét (12 millió tonnát) importáltak, beleértve a szójababot, a napraforgómagot, a kukoricatermékeket és az adalékanyagokat. (Kropff et al., 2021) Törökország 24 millió tonnányi tejtermeléssel büszkélkedhet, amivel a régiójának vezető tejtermelő és tejtermék előállítójává vált.

Törökország élelmiszerfeldolgozó ipara jól fejlett és teljesítménye képes kielégíteni mind a hazai, mind pedig az export igényeket. 2017-ben Törökországban több mint 47.600 darab élelmiszerfeldolgozó üzem és alig 600 italgyártó vállalkozás működött. Az értékesítési érték alapján 2017-ben az élelmiszeripar az összes gyártás 14%-át tette ki, míg az italgyártás pedig 0,7%-os értéket. (Kropff et al., 2021)

Törökország a mezőgazdasági szektort leginkább meghatározó globális inputgyártó és integrátor cégeknek, valamint egyéb szereplőinek szeretne regionális és ellátási központjaként funkcionálni, ezáltal versenyelőnybe hozni magát a nemzetközi piacon. Ennek érdekében Törökország egy sor ösztönzőt kínál a potenciális mezőgazdasági befektetők számára, hogy

¹⁰ Köszönhetően a kelet-európai, közel-keleti és észak-afrikai régió egyik legnagyobb mezőgazdasági exportőreként elfoglalt pozíciójának.

ösztönözze az ágazatba történő befektetéseket. Az ország komoly befektetési lehetőségekkel rendelkezik az agrobiznisz különböző alágazataiban, mint például az üvegházakban történő termesztés, az állati és növényi eredetű fehérjék, a vetőmag-előállítás, a dió és a mandula, valamint az állateledel és akvakultúra terén. Az iparág erősségei közé tartozik a piac mérete, a jelentős magántőke, a kedvező klíma, illetve a turisztikai bevételek is. (Investment Office, 2024)

A kedvező befektetési körülmények ellenére több kihívással is szembesült a török mezőgazdaság az utóbbi években. A 2018-as valutaválság és a jelentős mértékben megdrágult nyersanyagok importja együttesen a mezőgazdaság termelési költségeinek drasztikus növekedését okozta. Ez a tendencia várhatóan a jövőben is fenn fog állni, ami az élelmiszerárak további emelkedését fogja eredményezni. (Kropff et al., 2021)

Összegezve elmondható, hogy Törökország a régió egyik legnagyobb mezőgazdasági exportőrévé vált az utóbbi években köszönhetően az ország termékeny talajának, az előnyös klimatikus tényezőknek, valamint a kiváló földrajzi elhelyezkedésének (exportpiacokhoz való közelség). Ezek a tényezők komoly versenyelőnyt jelenthetnek Törökország számára a nemzetközi versenyben, azonban egyre inkább szembesül az agrármodernizáció és a klímaváltozás okozta kihívásokkal, amelyek nagymértékben nehezítik a mezőgazdasági ágazat sikerességét Törökországban. Bár az ország jelentős vízkészletekkel rendelkezik, ugyanakkor az éghajlatváltozás hatásai egyre jobban érződnek Közép-Anatólia területein, ahol az extrém aszályos időszakok jelentősen rontják a termesztett kukorica és cukorrépa terméskilátásait. Ennek következtében nagy hangsúlyt kell helyezni az öntözött területek növelésére, a már elérhető mezőgazdasági innovációk, új technológiák és eljárások adaptálására (pl. precíziós gazdálkodás), amelyek hozzájárulhatnak a klímákárok csökkentéséhez, valamint a mezőgazdasági vállalkozások versenyképességének növeléséhez.

2.3. Törökország történelmének rövid áttekintése

Ebben az alfejezetben röviden bemutatom a mai Törökország kialakulásának fontosabb időszakait és eseményeit, kiemelt figyelmet fordítva azokra a fontosabb momentumokra, amelyek során a török és magyar nép kölcsönösen hatással voltak egymás fejlődésére, kultúrájára, civilizációjára. A kutatómunkám során nagy alaposággal igyekeztem összegyűjteni azokat a példákat is, amelyek valamilyen formában kapcsolódnak a mezőgazdasághoz a török-magyar relációban.

2.3.1. Az Oszmán Birodalom jelentősége

Az Oszmán Birodalom (1299-1922) sok évszázadon keresztül volt megkerülhetetlen hatalmi tényező, amely igen jelentős és maradandó hatást gyakorolt a világ erőviszonyainak alakulására. Az egykor legnagyobb és legtovább fennálló iszlám világbirodalom fennhatósága alá tartozott Ázsia és Európa egy jelentős része, valamint Afrika északi területei egyaránt.

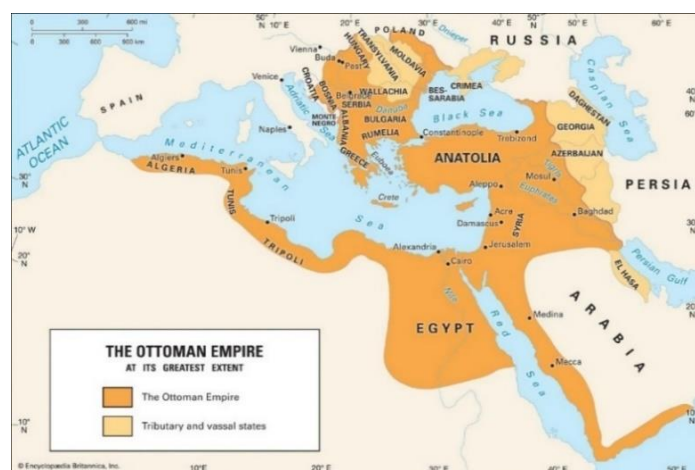
A Szeldzsuk török birodalom a mongol hódítások következtében hanyatlásnak indult, majd az Ázsiából érkező törzsek kis emirátusokra darabolták. Végezetül a korábban rúmi szeldzsukok uralta anatóliai területen az oszmán törzs (vagy oguz fejedelem), I. Oszmán vezetésével meghódította a környező területeket és 1300 körül megalapította az oszmán-török államot. (Finkel, 2007)

Oszmán utódai az egyik legnagyobb és legtovább fennmaradó többnemzetiségű és többvallású birodalmat építették fel a 16-17. századra, amely köszönhető volt a rendkívül jól szervezett közigazgatási rendszerének, valamint annak, hogy a rendelkezésre álló erőforrásait a leghatékonyabb módon aknázták ki. Emellett jól fejlett katonai erejével megszerezte a hegemoniát a közel-keleti térségben, és hódításaival már az európai államok létét veszélyeztette. (Ágoston, 2014)

1453-ban II. Mehmed szultán sikeresen elfoglalta Konstantinápolyt, a Bizánci Birodalom fővárosát. Konstantinápoly elfoglalása kifejezésre juttatta az akkori Európa számára, hogy egy új birodalom született. Ez egyben egy teljesen új korszak kezdetét is jelentette, hiszen a város elfoglalásával II. Mehmed szultán egyesítette európai és ázsiai tartományait. (Ágoston, 2014)
Az Oszmán Birodalom legnagyobb kiterjedése a második ábrán látható.

2. ábra: Az Oszmán Birodalom a legnagyobb kiterjedése idején

Forrás: Britannica (http2)

Az Oszmán Birodalmat Konstantinápolyból¹¹ irányították. A birodalom legnagyobb kiterjedése idején Bécs kapuitól Anatólián és Arábián keresztül egészen az Indiai-óceánig terjedt, nyugati-keleti irányban magában foglalta a mai Algériát, Tunéziát, Líbiát, Egyiptomot, Palesztina és a későbbi Izrael területeit, Szíriát, Jordániát, Törökországot, Irakot, Szaúd-Arábia, valamint Irán egyes részeit. (Marshall, 2021)

A birodalom évszázadokon való fennállásához nagyban hozzájárult, hogy egy igen fejlett közigazgatási rendszert építettek ki és a különböző területi egységeket kezdetben elájetekre¹² (1362-1864), majd pedig vilajetekre (1864-1922) osztották. A vilajeteket az ún. vilajet törvény (*Teskil-i vilajet Nizamnamesi*) elfogadásával vezették be 1864-ben. A törvény annak az átfogó közigazgatási reformnak volt a része, amely a birodalom teljes területére kiterjedt. (Siska, 2017)

A keresztény világ ellentámadásának hatására a birodalom egyre komolyabb mértékben kezdett meggyengülni. A belső kihívásokat csak tovább növelte, hogy a 19. századra a birodalom már nem tudott lépést tartani az európai tudományos, technikai fejlődéssel, így jelentős mértékben lemaradt. Ekkortájt jelent meg az „Európa beteg embere” kifejezés, amelyet az Oszmán Birodalom jellemzésére használtak a 19. század közepén. (Kövecsi-Oláh, 2017) Ezt követően az 1912-13-as Balkán-háborúk során végleg bebizonyosodott, hogy mennyire súlyos igazából a birodalom állapota, amikor Bulgária majdnem elfoglalta Konstantinápolyt. (Marshall, 2022)

Az első világháború kitörését követően a Német Császárság és az Oszmán Birodalom titkos szerződést¹³ kötött egymással 1914. augusztus 2-án, majd a törökök pár hónappal később hadat üzentek Oroszországnak, Franciaországnak és Angliának. (Kövecsi-Oláh, 2017)

Amikor az Oszmán Birodalom végleg hanyatlani kezdett az első világháború során, akkor a britek és a franciák egymástól eltérő módon képzelték el a terület jövőjét. Források szerint 1916-ban egy brit diplomata, bizonyos Sir Mark Sykes ezredes a Közel-Kelet térképet vizsgálva egy adott pillanatban húzott egy merész vonalat, amely a Földközi tenger partján fekvő Haifától a mai Irak területén lévő Kirkukig tartott. A régiót két befolyási szférára osztott elképzelés lett annak a titkos megállapodásnak az alapja, amelyet a francia kollégájával, Francois Georges-Picot-val kötött, felkészülve arra az esetre, ha az első világháborúban a hármas antant legyőzi az Oszmán Birodalmat. A tervezetben a vonaltól északra eső terület a franciákat illette volna,

¹¹ Későbbi nevén Isztambul.

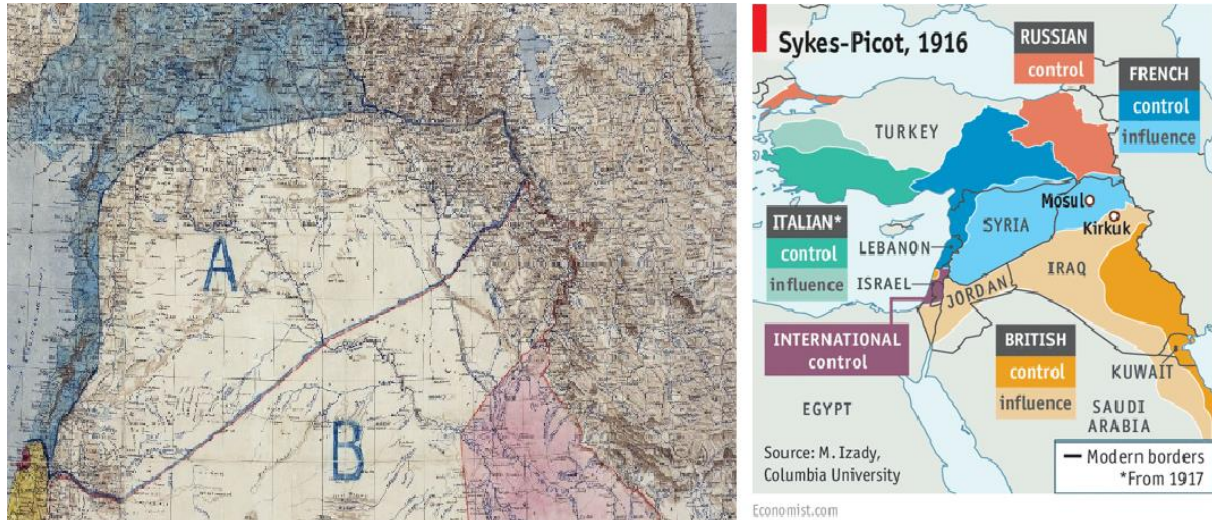
¹² Az elájet volt a bejlerbég területi hivatalának az elnevezése. A bejlerbégiséget tovább osztották szandzsákokra. A 16. század vége felé a bejlerbégiségek neve elájet lett.

¹³ A megállapodás értelmében, amennyiben Oroszország megtámadja Németországot, akkor a kölcsönös segítségnyújtás Törökországra is érvényes.

míg az attól délre eső a britek fennhatósága alá került volna. (Marshall, 2021) A régió tervezett felosztását a harmadik ábra mutatja be.

3. ábra: A tervezett Sykes-Picot vonal 1916-ban

Forrás: saját szerkesztés (2024) Modern War Institute és Economist alapján (http3)

Az első világháború végén az Oszmán Birodalom hasonló helyzetben találta magát, mint Magyarország és feltétel nélküli kapitulációra kényszerült. A fegyverletételről szóló megállapodást az oszmán seregek 1918. október 30-án írták alá¹⁴ Mudrosz szigetének kikötőjében, a HMS Agamemnon hadihajó fedélzetén.

A fegyverletételt a főváros, Konstantinápoly (mai Isztambul) brit-olasz-francia megszállása követte, majd a békeszerződés megkötésére Sèvres városában 1920. augusztus 10-én került sor. A békeszerződés értelmében Törökország a területeinek hazánkhoz hasonlóan elveszítette volna területeinek 2/3-át¹⁵.

Azonban az országban nagyon sokan nem nyugodtak bele e döntésbe. A Mustafa Kemal vezetésével újonnan megalakult török nemzetgyűlés elutasította a békeszerződést és az Anatóliában fokozatosan kibontakozó török függetlenségi háború (1919-1923) révén sikeresen elérték az 1920-as sèvres-i békeszerződés revízióját. (Egeresi – Pénzváltó, 2020)

Az új békeszerződés megkötésére 1923. július 24-én került sor a svájci Lausanne városában. A háború során 1922. november 1-jén eltörölték az Oszmán Birodalom addigi szultanátusi államformáját és 1923. október 29-én megszületett a Török Köztársaság. Az újonnan kikiáltott

¹⁴ Az oszmán fél részéről Hüszein Rauf hadügyminiszter, az antant részéről pedig Somerset Arthur Gough-Calthorpe admirális írta alá.

¹⁵ A megkötött békeszerződés a török magterületek felosztását tartalmazta a brit, görög, olasz, francia, örmény és kurd érdekek figyelembevételével.

köztársaság első elnöke Mustafa Kemal Atatürk lett. (Bíró, 2007) A negyedik ábrán a sèvres-i békeszerződés alapján elképzelt új országhatárok láthatóak.

4. ábra: A sèvres-i békeszerződés alapján elképzelt új ország- és érdekhatarok (1920)

Forrás: <http4>

Az 1920-1923 között zajlott török függetlenségi harcokat egész Európa nagy érdeklődéssel figyelte. Ez azzal magyarázható, hogy az európai nagyhatalmak komoly hatást gyakoroltak a törökországi hadszíntérre, ugyanakkor az ott zajló események is visszahatottak az európai politika alakulására. A török függetlenségi háború eseményeiről két korabeli magyar napilap – *Népszava* és *Pesti Napló* – is rendszeresen beszámolt. (Bíró, 2007)

2.3.2. Oszmán-magyar kapcsolatok a 16-19. század között

Az Oszmán Birodalom megerősödését követően az újkori hatalmi harcok egyik meghatározó helyszínévé vált Közép-Európa központja, Magyarország is. A Magyar Királyság területe hosszú évszázadokon keresztül szolgált az oszmánok és a Habsburgok katonai-politikai csatározásainak színteréül. Ezen időszak részletes áttekintésére az értekezés terjedelmi korlátjai miatt nincs lehetőség, így azokra a fontosabb momentumokra fókuszáltam, amelyek jelentős hatással voltak az akkori Magyarország helyzetének változására, valamint az oszmán-magyar kapcsolatok alakulására.

Miután Konstantinápoly 1453-ban végérvényesen elesett, a pápa újabb kereszteshadjáratot hirdetett az oszmánok ellen. V. László magyar király Hunyadi Jánosra bízta az ország védelmét, aki 1454. évi magyar hadjárata során nagy győzelmet aratott az oszmán seregek fölött. Ezt követően 1456-ban Nándorfehérvárnál arattak újabb nagy sikert Hunyadi és Kapisztrán seregei. Jóllehet Mátyás király (1458-1490) a trónra lépését követően „törökverő” édesapja

nyomdokaiba akart lépni, az oszmánok ellen az észak-boszniai győzelmet (1463) és pár kisebb csatát leszámítva nem ért el jelentős sikereket. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy az 1460-as évek végétől a cseh háborúk teljes mértékben lekötötték a figyelmét. Mátyás király halálát követően az 1490 és 1521 közötti időszak nagy részében viszonylagos béke volt, melyet időről időre megújított fegyverszünettel garantáltak a felek. (Ágoston, 2022)

A 15-16. században az oszmán terjeszkedések idején a birodalom északi határát közel ötven évig a várakkal is megerősített Száva-Al-Duna természetes vonala alkotta. Azonban amikor 1521-ben az Oszmán Birodalom elfoglalta Nándorfehérvárat, majd Szabácsot és Zimonyt, akkor ez a félévszázadon keresztül stabil határként funkcionáló „vonal” esett el, amelynek következtében megnyílt az út a Magyar Királyság belseje felé. Ez azt is eredményezte, hogy az ezt követő oszmán-magyar békekötések során már nem sorolták fel tételesen a határhelyeket (egészen 1699-ig), amely a korábbi fegyverszüneti megállapodások alkalmával bevett szokásnak számított. (Sz. Simon, 2022) Szulejmán szultán 1526-ban a mohácsi síkon mért mindent elsöprő csapást a magyarokra. A vereség hatására a középkori magyar állam szétesett, a Magyar Királyság pedig tulajdonképpen 1918-ig megszűnt teljes egészében független államként funkcionálni.

Az eseményekkel kapcsolatban Pálffy (2012) megállapítja, hogy a mohácsi tragédia nem csak gyökeres fordulópontot hozott, hanem igazi korszakváltást is jelentett a Magyar Királyság történetében. Ettől kezdve Magyarország sorsáról évszázadokon át két nagyhatalom fővárosában, előbb főként Isztambulban, utóbb pedig Bécsben döntöttek.

I. Szulejmán szultán hadai 1541. augusztus 29-én foglalták el Buda várát, aminek eredményeként a Magyar Királyság területe tartósan három részre szakadt, és másfél évszázadra a Habsburg-török nagyhatalmi vetélkedés színterévé vált.

A török hódítások egyik legsúlyosabb következménye az volt, hogy a Magyar Királyság területileg (és így politikailag is) szétdarabolódott, ugyanis 1566-ig újabb hadjáratok során az oszmán hadvezetés a középkori magyar állam területének mintegy 40 %-át (kb. 120.000 km²) foglalta el, amelyet a későbbi hódítások során képes volt még kismértékben bővíteni. (Pálffy, 2012)

A százötven éves török uralom legtragikusabb hatásai közé tartozik az is, hogy a sorozatos katonai csatározások és zsákmányszerző hadakozások rendkívül nagy károkat okoztak az emberéletekben, a településekben, valamint a termelőerőkben is. Ezen a tényen az sem

változtat, hogy az ország lakossága igen hosszú időn át elképesztő regenerálódási képességéről tett bizonyosságot. Részben e páratlan túlélési erőnek tulajdonítják azt, hogy az ország túlélte a másfél évszázados török megszállást. Az újabb kutatások alapján az ország déli megyéiben a 16. század közepére a településhálózat szinte végzetes mértékben, mintegy 70-90 százalékos arányban elpusztult, amellyel párhuzamosan a magyar lakosság száma is megfogyatkozott. Míg a korábbi kutatások egyetértettek abban, hogy a lakosság tetemesen csökkent ez időszak alatt, az újabb vizsgálatok eredményei ennél jóval kedvezőbb képet mutatnak. A középkor végén Magyarország össznépsége mintegy 3,3 millió fő volt, ami a 16. század végére mintegy 3,5 millióra emelkedett, aztán a Rákóczi-szabadságharc bukásának idején már közel 4 millió fő volt az ország lakossága. Ezek tükrében látható, hogy az állandó háborúskodás ellenére többnyire stagnált és kismértékben még nőtt is a lakosság szám. Mindazonáltal az ismert adatok európai összevetésben már nem mutatnak ilyen kedvező képet. A 16-18. század között a közép-európai országokban mintegy 120-130 százalékkal növekedett a lakosság száma. (Pálffy, 2012) Látható tehát, hogy Magyarországon a különböző nemzetiségű bevándorlók (és tudatos betelepítések) nélkül még ilyen szerény emelkedésről sem beszélhetnénk. (Kalmár, 2021) Az is kijelenthető, hogy a magyarság vérvesztése az oszmán-kori megszállás alatt akkora volt, hogy azt egészen Trianonig nem tudta az ország kiheverni. Míg ugyanis a XV. század végén a Kárpát-medence lakossága 70-75%-ban magyar nyelvű lehetett, addig ez az arány a 18. század elejére 30-35%-ra csökkent.

A 16. századtól kezdődően Buda kulcsfontosságú szerepet töltött be az Oszmán Birodalom nyugati határán, amelyet jól mutat, hogy a meghódított területből új tartományt, vilajetet hoztak létre. Fontos azonban azt is látni, hogy az oszmánok korábbi katonai terjeszkedésétől eltérően a hódításaik területeit már nem tudták jól stabilizálható, természetes határokkal lezárta, befejezetté tenni. (Sz. Simon, 2022)

Gökbilgin professzor (2023) török szemszögből vizsgálva kifejti, hogy Buda török megszállásának milyen pozitív hozadékai voltak. Kiemeli többek között, hogy az oszmánok komoly beruházásokat valósítottak meg akkortájt, amelyek Szokollu Musztafa pasa személyéhez köthetőek, aki jeleskedett a városfejlesztésben. Az ő idejében épült több jelentős törökfürdő is Budán (a mai Rudas és Király fürdő), míg a pesti oldalon pedig karavánszerájt, további kettő fürdőt és elemi iskolát építtetett, valamint alapítványokat hozott létre és népkonyhákat.

Ennek ellenére azt érdemes megjegyezni, hogy valójában Buda nem fejlődött a török megszállás alatt, hiszen mintegy 150 évre kikerült az európai városfejlődés körforgásából. A professzor által említett fejlesztések pedig csupán azt mutatják, hogy a török vezetés hosszú időre berendezkedett a városban.

A 17. században az Oszmán Birodalom hatalmi pozíciója egyre inkább kezdett gyengülni Magyarországon, hiszen fokozatosan szorult vissza a korábban meghódított magyar területekről. A karlócai békekötés (1699) az 1683–1697-es oszmán-Habsburg háborút zárta le, amelynek során a törököket kiűzték a Magyar Királyság területéről. Az oszmán állam nehezen emésztette meg a karlócai béke rendelkezéseit, különösen Buda, Magyarország és Erdély elvesztését. A karlócai békekötés utáni években II. Rákóczi Ferenc oszmán földre emigrált, ami meghatározó eseménye volt a török-magyar kapcsolatoknak. (Gökbilgin, 2023)

A 17. században a törökök kiűzését követő időszakban a róluk alkotott negatív kép egyre inkább kezdett megváltozni. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy a Rákóczi-féle szabadságharc (1703-1711) bukását követően a fejedelem és leghűségesebb hívei az Oszmán Birodalomban, Rodostón kaptak menedéket. A bujdosó magyarok befogadása és öröksége akkor kezdte még inkább áthangolni a magyar közgondolkodást, amikor felfedezték és kiadták Mikes Kelemen törökországi leveleskönyvét, amely szintén hozzájárult az önálló magyar szellemi és politikai útkereséshez. Emellett a törökök kulturális örökségének számos hagyatéka (ételek, hangszerek, dallamvilág stb.) kezdett el beépülni a kialakulóban lévő, részben Habsburg-ellenesség jegyében formálódó nemzeti önzonosság alkotórészei közé. (Fodor, 2011)

Haladva az időben az 1848-as szabadságharcot követő események során ismét kifejeződésre jutott a törökök baráti viszonya a magyarok irányába. A szabadságharcot az oszmánok is kiemelt érdeklődéssel figyelték és miután a szabadságharc elbukott, Kossuth Lajos és társai (pl. Bem József, Kmety György stb.) számára az Oszmán Birodalom szintén menedéket nyújtott. Gökbilgin (2023) az események kapcsán megállapítja, hogy a török diplomáciatörténetben igazán elismerésre méltó fejezetet jelent az emigránskérdés kezelése mind a 18. században, mind pedig a 19. században. Ennek jelentőségét csak tovább növeli, hogy az erős nemzetközi nyomás – Ausztria és Oroszország erős tiltakozása – ellenére sem adták ki a magyar szabadságharc hőseit. Abdülmedzsid szultán a források szerint ekkor úgy nyilatkozott, hogy „Akár ötvenezer oszmán vére árán is kész vagyok megvédeni egy magyart”.

A magyar és lengyel emigránsok hamar beilleszkedtek az Oszmán Birodalomban, akik hozzájárultak az oszmán közigazgatás és igazságszolgáltatás modernizálásához, valamint fontos posztokat töltöttek be az oszmán hadseregben a cári Oroszországgal vívott krími háborúban.

A török-magyar kapcsolatok fejlődésére különösen nagy hatást gyakoroltak a keleti krízis évei¹⁶ (1875-1878), amikor is mind a magyar, mind pedig a török vezetés elutasította, hogy a Balkán-félsziget - amely addig az Oszmán Birodalomhoz tartozott -, orosz érdekszférába kerüljön. Ennek eredményeképpen a török-magyar barátságot reprezentáló megnyilvánulásokra is sor került mindkét fél részéről. (Fodor et al., 2011) Egyik legjelentősebb ilyen oszmán gesztus az volt, amikor 1877-ben II. Abdülmedzsid szultán döntése értelmében 35 középkori kódexet szolgáltatott vissza Magyarországnak, amelyeket valószínűsíthetően 1526-ban vittek Budáról Konstantinápolyba Szulejmán emberei. (Bíró, 2007)

A török és magyar nép közötti baráti megnyilvánulások az oszmán-orosz háborút követően is folytatódtak. A 19. század végén Magyarország jelentős fejlődést ért el a mezőgazdaság és ipar terén, amely sikereket igyekezett az akkor még oszmán fennhatóság alatt álló balkáni régióban is érvényesíteni. Az akkori magyar mezőgazdasági miniszter néhány gabonaféléből mintákat adott át az Oszmán Birodalomnak azzal a céllal, hogy amennyiben az jó termést ad számukra, akkor bármennyit tudnak venni belőle. (Gökbilgin, 2023) Az ehhez hasonló baráti gesztusokra a 20. század első felében is számos példa volt, amelyek bemutatására a következő fejezetben térek ki.

Összegezve a 16-19. századi oszmán-magyar kapcsolatokról elmondható, hogy bár számos új szót és dallamot, keleties ruhadarabot, valamint dzsámit és fürdőt köszönhetünk az oszmánoknak, azonban ezek értéke nem mérhető ahhoz a felbecsülhetetlen mértékű kárhoz, amelyet a török megszállás okozott a százötvenév alatt, illetve annak hatásai még további évtizedekre, évszázadokra is kihatott. Együttesen tekintve tehát a magyarországi oszmán uralom és vele együtt az egész török időszak mérlege negatív. (Pálffy, 2012)

2.3.3. Törökország és Magyarország kapcsolata az első világháborút követően

Az első világháború elvesztését követő időszakban Magyarország belpolitikai helyzetére az instabilitás volt jellemző és 1920-ig a magyar kormány mozgástere is jelentős mértékben

¹⁶ Először az oszmán szerb ellenségeskedés, majd pedig az oszmán-orosz háború.

beszűkült a háborúban a vesztesek oldalán való részvétel okán. A magyar külszolgálati tevékenységek újjászervezésében Bánffy Miklós, Bethlen István és Teleki Pál, erdélyi származású arisztokraták vállaltak döntő szerepet 1922 végéig. A trianoni békeszerződés értelmében a katonai attasék állományba helyezése tilos volt. Ennek ellenére a magyar hírszerzés és kémelhárítás prioritásként kezelte, hogy a barátinak tekinthető országokkal - a trianoni békediktátum okán elsősorban a volt legyőzött országok - valamilyen módon ismét felvehesse a kapcsolatot. Ezen országok közé tartozott Németország, Törökország és részben Lengyelország, Bulgária is. Kapcsolataik közös pontját jelentette a világháborús vereség és a fennálló békerendszer megváltoztatásának igénye. (Szakály, 2018)

Törökországban ebben az időben nem volt Magyarországról delegált állandó ügyvivő, ezért az ottani történekekről 1924-ig a szófiai és római, valamint rejtett csatornákon keresztül érkeztek hírek. Utóbbi alatt a már említett baráti országok területén kiépülő titkos hírszerzési és kémelhárítási munkát kell érteni. Az ankarai követség felállításának előkészítésében kiemelkedő szerepe volt többek között Ruzskay (eredetileg: Ranzenberger) Jenőnek, aki „katonai szakelőadóként” tevékenykedett¹⁷ Törökországban 1922 decembere és 1924 októbere között. (Szakály, 2018) Az általa végzett misszió teljes titoktartás mellett zajlott a török fél tudtával és hivatalosan üzleti ügyek és piaci lehetőségek beazonosításáról szólt.

Ruzskay Jenő Rómában kapta meg a szükséges papírokat és ajánlóleveleket Celaleddin Arif bejtől és ezt követően 1923. januárban érkezett meg Törökországba, melynek hivatalos indoka a Török Gazdasági Kongresszuson való részvétel volt. A magyar fél már a kongresszus előtt tudta, hogy a török kormány elsősorban különböző mezőgazdasági és ipari gépek, lőszer és tűzérési hátraslovak beszerzése terén számít Magyarországtól támogatásra. A kongresszus nevével ellentétben a fórum fő célja az volt, hogy az ankarai kormány (legalább részben) rendezhesse nemzetközi kapcsolatait. Az esemény jelentőségét jól mutatja, hogy a nyitóbeszédet maga Mustafa Kemal mondta. (Kövecsi – Saral, 2023)

Ruzskay Jenő a megérkezését követően Ankarába utazott, ahol egyből felvette a kapcsolatot a fontosabb katonai és politikai vezetőkkel. Mustafa Kemal pasával 1923. februárjában találkozott és az egyeztetésen már ekkor felmerült a magyar követség felállításának igénye, amit a körülmények alakulásától tettek függővé. (Kövecsi – Saral, 2023)

¹⁷ A titkos előkészítő munkálatokat Angora I. fedőnéven, a magyar királyi követség állományában rejtve végezte.

1923 márciusától Ankara és Budapest közösen egy titkos rádió-összeköttetést nyitott a közvetlen kapcsolattartás érdekében, bár Ruzskay beszámolójából kiderül, hogy a törökök bizalmatlansága miatt ez nem volt túl hatékony. (Kövecsi – Saral, 2023)

Fontos kiemelni Kiss Sándor – Szófiában tartózkodó ügyvivő – szerepét, aki minden módon próbálta támogatni Ruzskay munkáját. Kiss Sándor egyik 1923-as jelentésében leírja, hogy egy isztambuli magyar konzulátus felállítása is napirendre került, mivel a török fél kimondottan várta, hogy a magyarok ismét önállósítsák az átmenetileg Holland Királyságra bízott külképviseletüket. Ennek ellenére a magyar külügyet igazgató Bethlen István úgy gondolta, hogy a lausanne-i tárgyalások előtt nem szerencsés a hivatalos diplomáciai kapcsolatfelvétel, hiszen egy ilyen lépés akár félreértéseket is eredményezhetne. Végezetül a lausanne-i békeszerződés aláírására 1923. július 24-én került sor. (Kövecsi – Saral, 2023)

Ezt követően a gondos és alapos előkészítő munkáknak, illetve a békeszerződés aláírásának köszönhetően sor kerülhetett a magyar-török barátsági szerződés (*Muhadenet Muahedenamesi*) megkötésére¹⁸ Isztambulban 1923. december 18-án. Ezt Ruzskay és társai kitartó munkája alapozta meg, ugyanakkor nagyban hozzájárult az is, hogy ekkorra már Magyarországon is egy stabil lábakon álló bel- és külpolitikai rendszer alakult ki. A szerződés mindkét fél szempontjából kiemelt jelentőséggel bírt. Magyar szempontból azért, mert ez volt az első baráti szerződés, melynek aláírásával sikerült kilépnie a külpolitikai elszigeteltségből és lehetőség nyílt a szabad hazai munkaerő kapacitás és szakértelem egy részének exportálására. Törökország szempontjából pedig azért nagy horderejű ez a szerződés, mert ez volt az első nemzetközi megállapodás, amelyet már a Török Köztársaság nevében kötöttek. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy a barátsági szerződés önmagában nem eredményezett kiemelt partneri viszonyt, mivel abban az időben az ilyen jellegű megállapodás jelentette két állam közvetlen kapcsolatba lépésének alapját. A megállapodást követően az első isztambuli magyar követnek Tahy Lászlót nevezték ki, míg az első budapesti török követ pedig Hüsret Gerede lett. (Kövecsi – Saral, 2023)

¹⁸ Magyar részről a szófiai ügyvivő, Nemeskéri Kiss Sándor, míg török részről a magyar ügyet jól ismerő ankarai kormány isztambuli képviselője, Adnan bej látta el kézjeggyével. A szerződést 1924. március 13-án a török, május 21-én pedig a magyar nemzetgyűlés is jóváhagyta.

A 1924. évi XVI. törvénycikk „a Török Köztársasággal Konstantinápolyban 1923. évi december hó 18. napján kötött barátsági szerződés becikkelyezéséről” így szól:

„2. Cikk. A Magas Szerződő Felek megállapodnak arra nézve, hogy a két Állam között diplomáciai viszonyt a nemzetközi jog elveinek megfelelően fogják létesíteni: [...] mindegyiküknek diplomáciai képviselői [...] az általános nemzetközi közjog általános elveinek megfelelő bánásmódban fognak részesülni.

3. Cikk. A Magas Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy országaik között a konzuli és kereskedelmi viszonyokat, valamint azokat a feltételeket, amelyek mellett területeiken a másik Fél polgárai letelepedhetnek és tartózkodhatnak, egyezmények útján rendezni fogják [...].” (Forrás: *Netjogtár*)

Az 1923 februárban zajlott izmiri Török Gazdasági Kongresszus résztvevői egyetértettek abban, hogy a török nemzeti szuverenitás nem valósulhat meg a gazdasági önállóság kialakítása nélkül. Ennek megvalósítására kezdődött meg a helyi lakosság feltőkésítése, hiszen ekkor a különböző ágazatokban még mindig nagyon jelentős volt a külföldi tőke aránya. (Kövecsi – Saral, 2023) Ennek oka többek között az 1920-as sèvres-i békeszerződésben keresendő, hiszen a győztesek nemcsak a területi csonkításra törekedtek, hanem egy olyan gazdasági függőség kialakítására, amely hosszútávon garantálhatta volna London, Párizs és Róma érdekeinek érvényesülését. (Kövecsi-Oláh, 2017)

A gazdasági szuverenitás elérése érdekében a köztársaság kikiáltása utáni években Törökország-szerte igen komoly fejlesztések kezdődtek meg az élet minden területén. Kiemelt figyelmet fordítottak az igazságügy reformjára, a mezőgazdaság és az ipar fejlesztésére, valamint a különböző infrastrukturális (út- és vasútépítések) beruházásokra.

Az említett célok eléréséhez elengedhetetlen volt a mezőgazdaság beindítása, amelynek ösztönzésére 1925-ben eltörölték az oszmán időkben szedett *asart* (ösürt), ami a parasztságot 10%-os adóval sújtotta. Emellett megindultak az állami földosztások is, amelynek során 711 ezer hektár termőterületet osztottak ki 1934-ig, aztán további 300 ezer hektárt 1938-ig. Így összességében több mint 1 millió hektár föld került új tulajdonosokhoz¹⁹, akik korábban nem rendelkeztek földdel. Ezen változások nyomán jelentősen átalakultak a törökországi birtokviszonyok. Az akkori kimutatások alapján 1937-ben a 12 hektárnál kisebb területet művelő parasztság aránya 37,8% volt, míg a 12-64 hektár közötti területtel rendelkező gazdák

¹⁹ Az új földtulajdonosok sok esetben a görög területekről áttelepített törökök voltak.

aránya 44,8% volt. Az ennél nagyobb területtel rendelkezők pedig összesen 17,1%-át adták a földművelésből élő társadalmi rétegnek. A mezőgazdasági szektor gazdasági megerősítésének érdekében megalapították a Mezőgazdasági Bankot (Ziraat Bankası), amely lehetővé tette, hogy az agrárszektorba fektetett tőke a 25-szörösére emelkedjen 1922-1929 közötti időszakban. (Hershlag, 1968)

Az 1922-1926-os Nemzetgyűlési Irományokból megtudjuk, hogy Walko Lajos kereskedelmi miniszter tájékoztatta az országgyűlést, hogy Magyarország jegyzékváltás útján rendezte a kereskedelmi és forgalmi viszonyokat Törökországgal 1925. szeptember 1-től. (Az 1.mellékletben az eredeti külügyminiszteri jelentés látható.)

Ezt követően 1926-ban Tahy László magyar követ hathatós közreműködésével elfogadtak egy kereskedelmi egyezményt, majd pedig fontos megállapodás született az élőállatok és a mezőgazdasági termékek kereskedelmével kapcsolatosan is. Az említett megállapodások azt eredményezték, hogy egyre nagyobb számban áramlott ki magyar munkaerő Törökországba, akik jogi státuszát rendezni kellett. A viszonyok rendeződése óriási lendületet adott annak a folyamatnak, hogy Magyarországról mérnökök, orvosok és egyéb szakemberek százai utaztak ki Törökországba, akik komoly szerepet vállaltak az új köztársaság mezőgazdaságának (pl. juh- és kecsketenyésztés), építészetének, úthálózatának, valamint egyéb tudományterületeinek (pl. meteorológia) megszervezésében. A magyar közreműködést tekintve a legsikeresebb területek közé tartozott az építészet²⁰ mellett a mezőgazdaság is. Az említett időszakban dr. Csiky Ferenc volt a török állami méneselek főigazgatója, aki a tenyészlovak exportjában játszott fontos szerepet. A magyar főigazgató aktív közreműködésével érkezett Törökországba az Állatorvosi Egyetem akkori rektora, Wellmann Oszkár, aki a török állattenyésztés hatékonyabbá tételéhez fogalmazott meg konstruktív javaslatokat. További érdeme volt, hogy a segítségével a tenyészlovak exportjában 3 millió pengőt meghaladó értékben kötöttek üzleteket 1925-1935 között. Az ankarai mintagazdaság és gépgyártás területén Lippai Sándor, Csippek László, Kulin Ferenc és György János mezőgazdasági szakemberek láttak el fontos feladatokat. Réthy Antal 1925-ben érkezett Törökországba azzal a céllal, hogy megalapítsa a török meteorológiát. A korabeli törökök csak „*ősz szakállú (bölcs) időjárás kémlelőnek*” hívták. (Dávid, 1996)

Kovácsy Béla Magyarországon különböző gazdaságok juhtenyésztését irányította és számos gazdaság juhászatát emelte magas színvonalra. Érdemeinek tudható be az is, hogy

²⁰ Az új főváros első stadionjának tervezője is honfitársunk, Kertész László volt.

közreműködésével jelentős mértékben növekedett a tenyészállat-kivitelünk Törökországba. Liszka Jenő 1927-ben érkezett Törökországba, ahol kertépítőként dolgozott, majd addigi üzemtani munkásságát értékelve 1928-tól előadó tanárnak hívták meg a Kertészeti Tanintézetbe. Ormos Imre a kertészmérnöki diploma megszerzését követően az Unghváry László Faiskolai Rt.-nél kezdett el dolgozni, ahol tehetségét és jó nyelvérzékét felismerve Törökországba küldték új lerakat létesítése és a vevőkör szélesítése céljából. Sokat tett Ankara parkosításáért és kerteket is tervezett. A kint töltött két év (1927-1929) alatt megtanult törökül. (Für – Pintér, 1988)

Az 1930-as években a magyar-török kereskedelem legfontosabb árucikkeit vizsgálva elmondható, hogy az import jelentős részét a friss gyümölcs, a nyers dohány, déli gyümölcs adta, illetve a nyers pamut és nyersfémek. Magyar export tekintetében pedig a villamosgépek, vasárúk, hajtósíj (bőr), ló és az elkészített gyógyszerek alkották a legfontosabb exportpiaci termékek körét Törökország irányába. (Kövecsi – Saral, 2023) Érdekes látni, hogy a manapság Törökországból ugyanazok az importtermékek a meghatározóak, mint az 1930-as években.

2.3.4. A modernkori Törökország kialakulása

Az 1919-1923 között zajló török függetlenségi háború során 1922. november 1-jén eltörölték az Oszmán Birodalom addigi szultanátusi államformáját és 1923. október 29-én kikiáltották a független a Török Köztársaságot. A modern Törökország első köztársasági elnöke Mustafa Kemal Atatürk lett.

Musztafa Kemal Atatürk (magyarul a törökök atyja) úgy gondolta, hogy Törökországot muszaj modernizálni ahhoz, hogy képes legyen felzárkózni a nyugathoz. Ennek érdekében radikális reformintézkedéseivel teljesen átalakította Törökországot. Legjelentősebb reformjai közé tartozott, hogy nyugati jogrendszert léptetett érvénybe, betiltotta az iszlám intézményeket (úgymond „államosította” őket) és a fez viselését, valamint bevezette a Gergely-naptár alkalmazását. (Marshall, 2022) Az arab helyett bevezette a latin abc használatát és szavazati jogot adott a nőknek, amivel jócskán megelőzött több Nyugat-Európai országot is (Belgiumot 14 évvel, míg Franciaországot 10 évvel). Atatürk 1938-ban hunyt el, de az őt követő vezetők is folytatták az ország nyugati mintára történő modernizációját, ami mondhatni napjainkban is zajlik. (Marshall, 2021)

Törökország tanulva az első világháborús tapasztalataiból sikeresen semleges tudott maradni a második világháborúban egészen 1945-ig, amikor is hadat üzent Németországnak és Japánnak.

Ezzel a lépéssel az volt a célja, hogy a béketárgyalások alkalmával a győztesek oldalán ülhessen tárgyalóasztalhoz és bár sok szava nem volt a béketárgyalások során, a későbbi évtizedekben is folytatták az atatürki reformokat. (Marshall, 2022)

Az ország jelentőségét jól mutatja, hogy 1952 óta a NATO tagja, az OECD (1961) és a G20 (1999) alapító tagja. Területeinek csupán 5%-a fekszik az európai kontinensen, ennek ellenére már 1987-ben tagságért folyamodott a szervezetben, amelyből mára az Európai Unió lett. Az Európai Unióval kötött török vámunió 1995 óta van hatályban, és az 1963. évi ankarai megállapodáson és annak kiegészítő jegyzőkönyvén (1970) alapul. Az ország célul tűzte ki az EU-hoz való csatlakozást, többszöri elutasítást követően²¹ a csatlakozási tárgyalások 2005 óta folynak. Magyarország a lehetőségeihez mérten igyekszik támogatni Törökország csatlakozását az Európai Unióhoz.

Törökországban Atatürk ma is igazi példaképnek számít és az ország célja továbbra is egy virágzó, erős gazdaság kiépítése.

²¹ Törökország az Európai Tanács 1999. decemberi helsinki ülését követően kapta meg a tagjelölti státuszt.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Dolgozatom korábbi fejezetében a hazai és nemzetközi szakirodalmi források feldolgozása révén megvizsgáltam Törökország jelenlegi geopolitikai helyzetét, fejlődésének különböző aspektusait, illetve a török mezőgazdaság alapvető adottságait is. Továbbá áttekintettem azokat a főbb gazdasági és társadalmi összefüggéseket, amelyek jelentős mértékben befolyásolják Törökország diplomáciai tevékenységét, hatást gyakorolva ezáltal annak nemzetközi megítélésére.

Az 'Anyag és módszer' fejezet célja az általam használt vizsgálati módszerek részletes bemutatása, illetve a kutatás menetének ismertetése. Törökország diplomáciai aktivitására és külkereskedelmére vonatkozó leíró-elemző vizsgálatomat döntően szekunder kutatási eredmények – *főként szakirodalmi források, statisztikai adatbázisok* - feldolgozása révén végeztem el. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az utóbbi években többször is lehetőségem nyílt aktívan részt venni olyan agrárdiplomáciai eseményeken a török reláció tekintetében, amely a két ország agrárgazdasági együttműködéseinek fejlesztését volt hivatott szolgálni. Így közvetlen személyes tapasztalataim is hozzájárultak a dolgozat következtetései megfogalmazásához.

Annak érdekében, hogy a bemutatásra kerülő eredmények minél átláthatóbbak legyenek, ezért az egyes kiindulási alapként szolgáló táblázatok és azok részeredményei csak a 'Mellékletek' című fejezetben kerültek elhelyezésre. A statisztikai számításokhoz az Európai Unió és Törökország, illetve Magyarország és Törökország gazdasági és külkereskedelmi eredményeit tartalmazó nyilvánosan elérhető statisztikai adatbázisokat használtam fel. A különféle kalkulációkat és kimutatásokat a Microsoft Excel 2016 program segítségével készítettem el, nagymértékben hagyatkozva az előbb említett statisztikai adatbázisok módszertanára.

3.1. Globális Diplomáciai Index

Kutatásomban először megvizsgáltam Törökország diplomáciai aktivitását, illetve a nemzetközi diplomáciai rangsorban betöltött helyét. Ehhez a Lowy Intézet által 2016-ban indított „*Globális Diplomáciai Index*”-ét (angolul: *Global Diplomacy Index*) használtam fel. A Lowy Intézet idejében felismerte, hogy a rohamosan változó globális környezetben az egyes nemzetek különböző módokon próbálják kiterjeszteni nemzetközi befolyásukat (*pl. gazdasági, katonai, technológia stb.*), ugyanakkor a diplomácia és a diplomáciai aktivitás – *méltatlanul* - az egyik legkevésbé számontartott befolyásolási eszköz. Ezen hiányosság megoldására kezdtek

el feltérképezni a világ legjelentősebb diplomáciai hálózatait 2016-ban. Az index jelentőségét az adja, hogy interaktív módon van lehetőség megvizsgálni egy-egy ország hivatalos diplomáciai kapcsolatait, amelyek a térképes megjelenítés révén azok hálózatait is rendkívül jól szemlélteti (pl. hol a legsűrűbbek a diplomáciai hálózatok). Fő mérőszámát az adott ország(ok) más országokban található nagykövetségeinek, konzulátusainak és misszióinak száma adja, melyek összegzése révén rangsorolja az egyes országokat. Emellett a különböző országok rangsorban betöltött helye és minősége is összehasonlítható azáltal, hogy hol, milyen szintű képvisellel rendelkeznek, valamint, hogy az egyes országok diplomáciai hálózatai hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ez a vizuális ábrázolás egy teljesen új betekintési módot nyújt arra, hogy az egyes országok milyen jelentőséget tulajdonítanak a diplomáciának, illetve mely régió(k)ban igyekeznek azt a befolyásuk kiterjesztésére használni.

A Globális Diplomáciai Index 66 ország és terület²², a G20-as csoport²³, illetve a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) diplomáciai hálózatait tartalmazza. Az index felülvizsgálatára közel két évente kerül sor és a legfrissebb index immár ötödik alkalommal jelent meg 2024-ben. A legújabb kiadással kiegészülve még részletesebben összehasonlíthatóvá válnak a diplomáciai hálózatok alakulásának trendjei, illetve azok változásai az öt időszak felmérései révén.

Fontos azonban azt is kiemelni, hogy az index egy mennyiségi eszköz. Ennek következtében nem követi nyomon az egyes képviseleteken dolgozó személyzet létszámát (*az ilyen adatok beszerzésének jelentős nehézségei miatt*) és nem méri egy ország, vagy adott terület diplomáciájának hatékonyságát sem. A 2. melléklet részletesen tartalmazza, hogy a módszertan alapján, milyen szintű képviseletek tartoznak az index értékébe és melyek nem.

3.2. A külkereskedelmi mérleg elemzése statisztikai adatbázisok alapján

A diplomáciai intenzitás vizsgálatát követően Törökország agrár- külkereskedelmi statisztikáit elemeztem részletesebben az Európai Unió és Magyarország vonatkozásában. Az Európai Unió és Törökország közötti (agrár)kereskedelem elemzéséhez a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság (DG-AGRI) által készített éves statisztikai kimutatásokat használtam fel, míg a

²² **Tajvan:** politikai státusza vitatott, mivel a Kínai Népköztársaság az egyik tartományának tekinti Tajvant, a Kínai Köztársaság azonban önálló államként tekint magára. Ennek ellenére az index külön tartalmazza Tajvant annak nemzetközi gazdasági, politikai és diplomáciai jelentősége miatt.

²³ **G20:** a világ legnagyobb gazdaságait tömöríti, tagállamai a világ GDP-jének 80%-át állítják elő, miközben a világkereskedelem közel 75%-át bonyolítják. 19 ország mellett az Európai Unió és az Afrikai Unió is a tagja.

magyar relációban pedig a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által vezetett Tájékoztatási Adatbázis különböző statisztikáit.

a) Az EU „Mezőgazdasági és élelmiszeripari kereskedelem statisztikai tájékoztatója”

Az Európai Bizottság felhatalmazása révén a DG-AGRI az az uniós egység, amely a Bizottságon belül felel az európai mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikáért. Feladatköre a közös agrárpolitika (KAP) összes részterületére kiterjed. Emellett évente készítenek különböző statisztikai kimutatásokat, így az általam felhasznált statisztikai adatlap is egy ilyen forrás.

Az említett tájékoztatóban használt adatok a COMEXT-EUROSTAT adatbázisból származnak. Az „EU” az Európai Unió 27 tagállamát jelenti (*az Egyesült Királyság kilépését követően*) az összes megjelölt évben. Az általuk használt „Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek” megnevezés pedig a WTO szerinti meghatározásra utal és magában foglalja a Harmonizált Rendszer 1–24. árucsoportjait (*a halak és a haltermékek kivételével*), valamint a 33., 35., 38., 41., 43. és 51–53. árucsoport számos vámtarifaszámát. (Európai Bizottság, 2023)

b) Tájékoztatási adatbázis (Központi Statisztikai Hivatal)

A Tájékoztatási adatbázis a KSH honlapján elérhető olyan interaktív felület, ahol a témafüggetlen statisztikai adattárházban tárolt adatok kérhetők le keresztábrázatos formában gyorsan és könnyen átlátható formában. Az alkalmazás segítségével egyszerűen lehet válogatni a statisztikai témák között. A megjelenített táblák tetszőlegesen átrendezhetőek és módosíthatóak, hogy a felhasználó konkrét igénye szerint személyre szabott táblázatok, grafikonok készülhessenek. A kialakított adatbázisok excel és pdf formátumban történő exportálására is van lehetőség. (KSH, 2012)

A statisztikai adatbázisokban a Kombinált Nomenklaturát (röviden: KN) alkalmazzák, amely az Európai Unió külkereskedelm-statisztikáiban használatos egységes termékosztályozási rendszer. A Kombinált Nomenklatura továbbá az Európai Unió vámtarifájának az alapja és az unió összes tagállamában kötelező használni. Ennek megfelelően a KN gondozása az Eurostat és a DG Taxud közös feladata. A KN évente kerül felülvizsgálatra²⁴ és az elfogadott változat a Hivatalos Lapban az Unió hivatalos nyelvein (*köztük magyarul is*) az eredeti rendelet módosításaként jelenik meg. (KSH, 2023) Az osztályozás alapja a nemzetközileg elfogadott,

²⁴ A nomenklatura változatai ennek megfelelően egy évig érvényesek: a 2023-ban megjelent KN 2024 érvényessége ideje pl. 2024. január 1-től 2024. december 31-ig terjed.

6-számjegy részletezettségű Harmonizált Rendszer (HS), amelyet a KN az Európai Unió külkereskedelem-statisztikai, agrár-szabályozási és vám céljainak megfelelően alábont.

A nomenklatúra struktúrája összesen mintegy 15.000 tételt tartalmaz és ennek közel kétharmada a legrészletesebb szintű KN alcsoport. Felépítése az alábbi 5 hierarchikus szintre bontható (KSH, 2023):

1. szint: Római számmal kódolt fejezetek
2. szint: 2-jegyű számmal kódolt főcsoportok
3. szint: 4-jegyű számmal kódolt csoportok
4. szint: 6-jegyű számmal kódolt HS alcsoportok
5. szint: 8-jegyű számmal kódolt KN alcsoportok

Az agrár-külkereskedelem forgalmi adatainak meghatározásánál a szakirodalmi források és az Agrárközgazdasági Intézet munkatársával történő egyeztetést követően az első négy fejezetet alkalmaztam:

- I. Élő állatok, állati termékek (01-05);
- II. Növényi termékek (06-14);
- III. Állati és növényi zsiradék, olaj és viasz (15); *valamint*
- IV. Élelmiszerek, italok és dohányáru (16-24).

Fontos megjegyezni, hogy ez az osztályozás nem foglal magában minden mezőgazdasági árucikket (pl. különféle nyersanyagokat), vagy éppen a mezőgazdasági gépeket, ugyanakkor úgy gondolom, hogy az általam választott hét éves időszakban (2017-2023. év) az említett négy áruosztályra vonatkozó aggregált forgalmi adatok kiválóan szemléltetik a Törökországgal folytatott agrárkereskedelem tényleges nagyságát és trendjeinek irányát.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A szakdolgozatban alkalmazott módszertan részletes ismertetését követően ebben a fejezetben a saját vizsgálatom eredményeit kívánom bemutatni, olyan szemléltető ábrák és diagramok segítségével, amelyek nagyban megkönnyítik az egyes eredmények áttekintését, illetve azok megértését.

4.1. Törökország diplomáciai aktivitásának komplex megközelítésű elemzése

Egy adott ország diplomáciai intenzitásának vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy komplex képet kapjunk az adott ország diplomáciában betöltött szerepéről és annak (nemzetközi) érdekérvényesítő képességéről. Törökország diplomáciai aktivitásának vizsgálatához a Lowy Intézet e célból létrehozott Globális Diplomáciai Indexét alkalmaztam, amely elengedhetetlen forrás a globális diplomácia változó arculatának megértéséhez.

Figyelemmel kísérve az egyes országok nemzetközi diplomáciai terjeszkedését megállapítható, hogy a diplomáciai hálózatok napjainkban is folyamatosan bővülnek (*pl. új állomásokat nyitnak, vagy korábban bezárt képviselőket újra nyitnak stb.*). Ez is alátámasztja azt a tényt, hogy bár az online lehetőségek a diplomácia terén is nagy mértékben kibővültek, de a kormányok világszerte továbbra is kiemelten fontosnak tartják a személyes jelenlétet, amelyek fenntartására komoly összegeket fordítanak.

A nagyhatalmi rivalizálás a diplomáciában is ugyanúgy jelen van, mint más területeken, így a diplomáciai index rangsorát is Kína és az Egyesült Államok vezeti. Törökország a világ harmadik legnagyobb diplomáciai szereplőjévé nőtte ki magát az említett összesített ranglistán²⁵, amely azért is jelentős, mivel két évvel ezelőtt még az ötödik helyen szerepelt a rangsorban. Az Index legutóbbi, 2021-es kiadása óta hat új diplomáciai állomást nyitott és ennek következtében sikerült kettő helyet javítania az összesített listán, maga mögé utasítva olyan diplomáciai nagyhatalmokat, mint Franciaország, Japán, Oroszország, vagy éppen Németország. A G20 csoport diplomáciai rangsorában szintén a dobogós harmadik helyet tölti be, míg az OECD országok listáján a második helyen áll az Egyesült Államok után. A 3. melléklet részletesen szemlélteti, hogyan változott Törökország pozíciója a Globális Diplomáciai Indexben 2016-2023 közötti időszakban.

²⁵ A legfrissebb 2023-as adatok alapján.

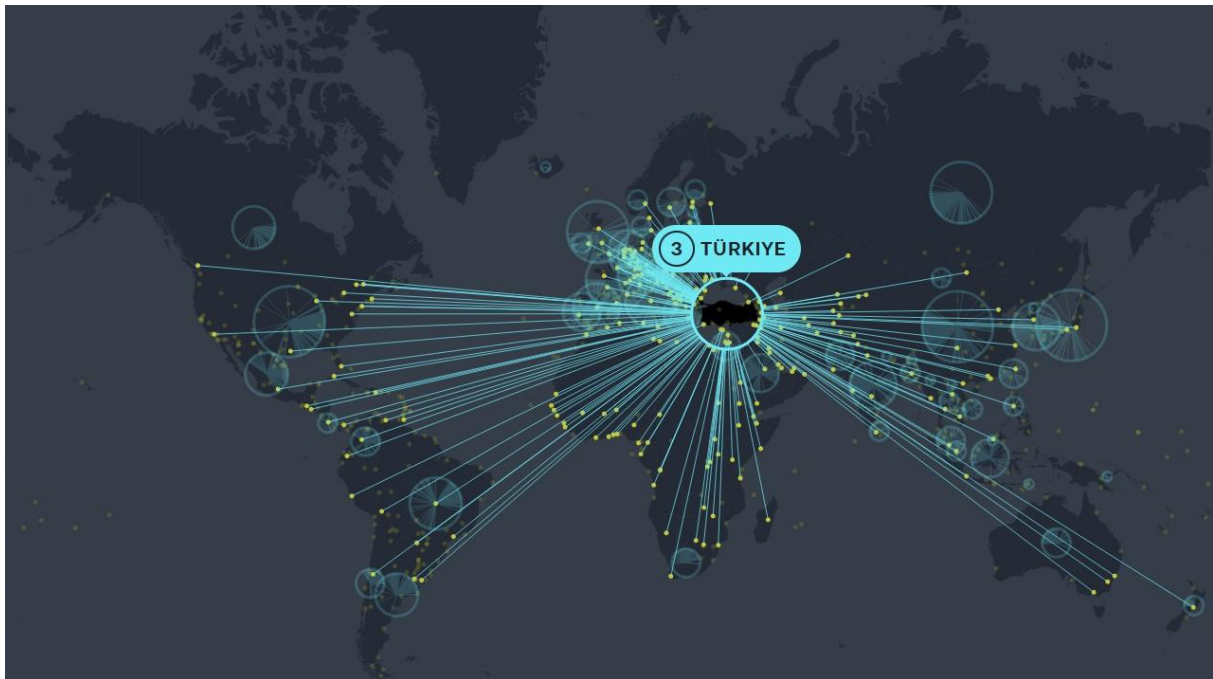
Törökország külpolitikában és diplomáciában betöltött pozíciójának rendkívüli fejlődését jól mutatja az is, hogy a Lowy Intézet – *által immár ötödik alkalommal kiadott* - 2024-es jelentésében megfogalmazott nyolc főbb megállapításai között egy kifejezetten Törökország diplomáciai előretörésével foglalkozik²⁶.

A jelentésben kifejtik, hogy Törökország számos új diplomáciai állomást nyitott a Közel-Keleten és Afrikában, ami jól tükrözi Ankara diplomáciai fejlesztéseit az érdeklődésére számot tartó régiókban. Ennek ellenére Törökország diplomáciai hálózata elsősorban továbbra is Európa fókuszú, ami a régióban élő jelentős török etnikumú diaszpórának is köszönhető. Más, távolabbi régiókban azonban továbbra is gyenge a diplomáciai kapcsolatok száma, így például Ausztrália és Új-Zéland kivételével Törökország nem képviselteti magát a csendes-óceáni térségben és csupán korlátozottan van jelen a Karib-tenger és az Indiai-óceán térségében is. (Neelam - Sato, 2024)

Az alábbi világtérképeken Törökország diplomáciai hálózatának globális szintű kiterjedése látható.

5. ábra: Törökország diplomáciai hálózata (2023)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) Lowy Intézet alapján)

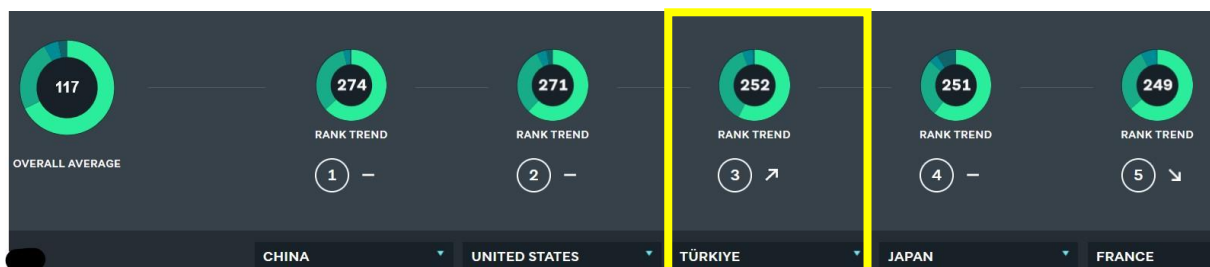

²⁶ A szerzők a 2024-es jelentésben a „Középhatalmak felemelkedése” című fejezetben Törökország és India diplomáciában betöltött pozíciójának rendkívüli fejlődését elemzik.

Törökország diplomáciai aktivitására irányuló vizsgálatomban egy összehasonlítást is végeztem, hogy a ranglista élén szereplő országok világszerte hány diplomáciai állomással rendelkeznek. Kína az élén 274 diplomáciai állomást üzemeltet, míg az Egyesült Államok csupán hárommal kevesebb, azaz 271 állomást. Ezt követi Törökország, amely 252 diplomáciai képvisellel rendelkezik, mögötte Japán csupán 1 egységgel lemaradva. Franciaország a 2021-es felméréskor még 264 állomást tartott fenn világszerte, ezzel akkor az összesített rangsor harmadik helyén állt, de az elmúlt két évben 249 állomásra csökkent a fenntartott diplomáciai állomásainak száma, így 2024-re vissza csúszott az ötödik helyre. A 6. ábra az említett országok diplomáciai állomásainak számát mutatja összesítve, illetve azok rangsorban betöltött pozícióját.

6. ábra: A top 5 diplomáciai hálózattal rendelkező ország állomásainak száma

(Forrás: saját szerkesztés (2024) Global Diplomacy Index alapján)

A továbbiakban megvizsgáltam azt is, hogy a 2016-2023 közötti időszakban, hogyan változott az egyes országok -, így az általam elemzett Törökország - képviselteinek a száma. Itt azonban már nem csupán a diplomáciában kiemelkedő öt országra fókuszáltam, hanem szerettem volna olyan országo(ka)t is bevenni az elemzésbe, amelynek vagy a világgazdasági súlya kiemelkedő, vagy pedig egy adott régióban számít kifejezetten erős országnak. Ennek kiválasztásához a Nemzetközi Valutaalap (IMF) által 2024-ben elkészített legfrissebb²⁷ kimutatás információit vettem alapul.

A legnagyobb gazdaságok globális ranglistáját az Egyesült Államok vezeti mintegy 28 ezer milliárd dollárral, míg a második helyen Kína áll 18,5 ezer milliárd dollárral. A harmadik helytől azonban már nagy szakadék látható az országok között. A dobogó harmadik helyén Németország áll 4730 milliárd dollárral, melyet Japán és India követ 4 ezer milliárd dollár feletti értékkel. Oroszország a 12. helyre csúszott (1,9 ezer milliárd dollár), míg 2022-ben még a top 10-es listán szerepelt. Törökország a 17. helyen áll 1,34 ezer milliárd dolláros értékkel,

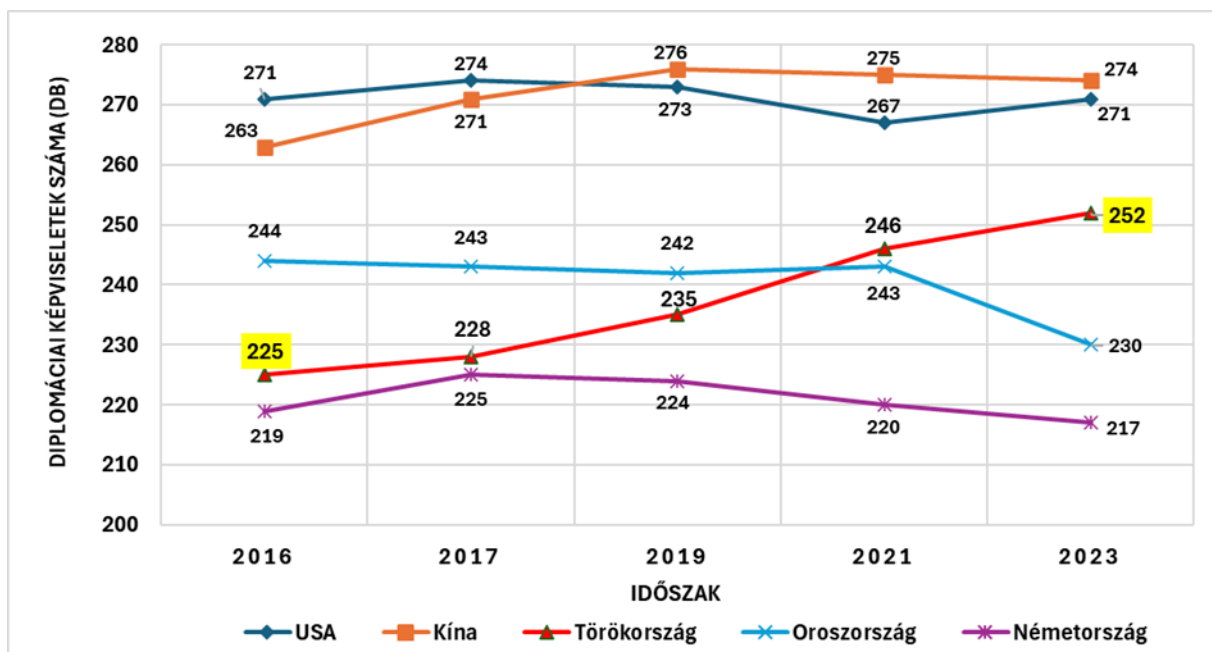
²⁷ Az IMF legfrissebb jelentését 2024. február 7-én hozták nyilvánosságra.

amellyel három helyet javított a rangsorban. Ezeket összegezve az Egyesült Államokat, Kínát, Törökországot, Németországot, valamint Oroszországot választottam ki, hogy diagramon szemléltessem a diplomáciai képviselteik számának változását.

A 2016-2023 közötti időszak változásait a 7. ábra mutatja be, amelyen jól látható többek között Kína és az Egyesült Államok folyamatos versengése a diplomácia területén is. Kiemelendő, hogy a 252 diplomáciai képviselést működtető Törökország folyamatosan bővítette hálózatát, az Index 2016-os elindulása óta 27 képviselettel, míg a legutóbbi, 2021-es kiadása óta pedig 6 képviselettel bővült. A vonaldiagramon kiválóan megfigyelhető, hogy Törökország fejlődése a vizsgált időszakban mennyire látványos önmagában, illetve a többi országgal összehasonlítva is.

7. ábra: A diplomáciai képviseltek számának változása (2016-2023)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) Global Diplomacy Index alapján)

A 7. ábra kapcsán érdemes még kiemelni, hogy Oroszország képviselteinek száma 246-ról milyen drasztikus mértékben csökkent (13-mal) 230-ra az orosz-ukrán fegyveres konfliktus 2022-es kitörését követően. Végezetül pedig az is jól látható, hogy Németország a legnagyobb gazdaságok globális ranglistáján betöltött dobogós harmadik helye ellenére, a diplomáciai képviseltek számát tekintve (217 darab) jelentősen elmarad az előbb említett többi országtól.

Végezetül azt is megvizsgáltam, hogy a Globális Diplomáciai Index összesített rangsorában, hogyan alakulnak a különböző szintű képviseltek számai Törökországgal összehasonlítva.

Az 1. táblázatban látható, hogy Törökország 252 olyan képviselettel rendelkezik, amely az ország diplomáciájához kapcsolódik. Ez úgy adódik össze, hogy 145 nagykövetséggel, 93 (fő)konzulátussal, 12 állandó misszióval és 2 egyéb képviselettel rendelkezik. Bár a nagykövetségek számában Japán felülmúlja (145), ugyanakkor Törökország rendelkezik a legtöbb (fő)konzulátussal (93) a diplomáciai rangsorban. Az is jól látható, hogy 2024-ben Törökországnak és az Egyesült Államoknak ugyanúgy 12 állandó missziója volt világszerte.

1. táblázat: A legnagyobb diplomáciai hálózattal rendelkező országok képviseliteinek összetétele

(Forrás: saját szerkesztés (2024) *Global Diplomacy Index* alapján)

Összesített rangsor	Ország	Diplomáciai képviseltek száma összesen	Nagykövetségek / Magas szintű képviseltek	Konzulátusok / Főkonzulátusok	Állandó kiküldetések (missziók)	Egyéb képviseltek
1.	Kínai Népköz társaság	274	173	91	8	2
2.	Amerikai Egyesült Államok	271	168	83	12	8
3.	Törökország	252	145	93	12	2
4.	Japán	251	152	66	10	23
5.	Franciaország	249	158	72	18	1
6.	Oroszországi Föderáció	230	143	74	10	3
7.	Egyesült Királyság	225	156	51	11	7
8.	Németország	217	148	56	11	2

4.1.1. Aktuális diplomáciai kapcsolatok

Kutatásom eddigi részében a diplomáciai aktivitás vizsgálatára olyan módszertant alkalmaztam, amelynek a segítségével objektív szempontok alapján tudtam megvizsgálni Törökország diplomáciai tevékenységét. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat az aktuális külpolitikai eseményeket sem, amelyek befolyással vannak az országok diplomáciai munkájának megítélésére. Az elmúlt években mind a külpolitikában, mind pedig a diplomáciában igen turbulens időszak kezdődött el. Így ebben az alfejezetben a releváns szakirodalmak segítségével összegeztem a Törökország szempontjából fontosabb eseményeket arra fókuszálva, hogyan is vált a globális diplomácia megkerülhetetlen szereplőjévé.

Törökország gazdasági és (kül)politikai szerepe az elmúlt években jelentősen felértékelődött. Erdogan 2014-es regnálása óta Törökország jelentős mértékben megerősítette stratégiai pozícióját, mint regionális hatalom. (Mihálovics, 2022)

Az ország földrajzi elhelyezkedése – *keleti és nyugati hatalmi centrumok határán fekszik* – nagyban hozzájárult ehhez a diplomáciai felíveléshez, ugyanakkor egy átgondolt és tudatos geopolitikai stratégia nélkül ez nem lett volna elegendő.

A pandémia, a nemzetközi inflációs spirál, az orosz-ukrán fegyveres konfliktus együttesen növelték az ország globális súlyát. A pandémia alatt tapasztalt fennakadások és az elszálló szállítási árak az ellátási láncok felülvizsgálatára sarkallta az európai (nagy)vállalatokat, hiszen az árfaktor is igencsak mérvadó lett. Törökország nagy előnye volt, hogy Kína helyett egy sokkal közelebbi országból tudtak sok olyan terméket beszerezni, amelyet korábban csak a keleti nagyhatalomtól vásároltak meg.

Törökország a 2022. februárban kitört orosz–ukrán fegyveres konfliktus kezdetétől fogva szigorúan ügyel arra, hogy mindkét féllel - *Oroszországgal és Ukrajnával* - egyaránt fenn tudja tartani a jó kapcsolatot. Ennek oka, hogy Törökország gazdasági érdekeit és annak nemzetközi pozícióit több szempontból is különösen negatívan érinti az orosz-ukrán konfliktus. A harcok egyrészt aláássák a török gazdaság működését, másrészt viszont veszélyeztetik Ankarának a harcoló feleken túl a nyugati szövetségesekkel való kapcsolatait is. (Şeref, 2023)

Az egyik ilyen gazdasági ok, hogy a törökök számára Ukrajna jelentős befektetési célországnak számít. A Szovjetunió felbomlása után Törökország az első államok között ismerte el Ukrajna függetlenségét, melyet 1991. december 16-án deklaráltak is. Ennek következtében a két ország diplomáciai kapcsolatai nagyon gyorsan kialakultak. (Şeref, 2023)

A török kormányzati források szerint jelenleg mintegy 600 török cég van jelen Ukrajnában és a befektetéseik összértéke eléri a 3 milliárd dollárt. Továbbá a török építőipari cégek által vállalt projektek összértéke meghaladja a 6,2 milliárd dollárt. (Törökország Külügyminisztériuma, 2023)

Közvetlenül a fegyveres konfliktus kirobbanása előtt - *2022. februárban* - Ankara és Kijev még egy szabadkereskedelmi megállapodást is aláírt, amely lehetővé tette volna, hogy a török fél még nagyobb részesedést szerezzen az ukrán gazdaságból. (Şeref, 2023)

Az Ukrajnából és Oroszországból érkező turizmus szintén létfontosságú bevételi forrást jelent(ett) a gyorsan romló török gazdaság számára (Sinem, 2022). A 2022-ben kitört háború előtti utolsó békés évben mintegy 5 millió orosz és 2 millió ukrán turista töltötte vakációját Törökországban. (Daniel – Lindenstrauss, 2022)

A háború kitörése előtt Törökország nem csak Ukrajnával, hanem Oroszországgal is kiváló üzleti kapcsolatokat ápolt. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy Törökország jelentős mértékben függ az orosz importtól több tekintetben is. A földgázszükségleteinek számottevő hányada származik Oroszországból. Az elmúlt tíz évben Törökországnak sikerült diverzifikálnia a gázellátását és így 2020-ra 33 százalékra csökkentette Oroszország részesedését. (Isachenko, 2021)

Az Ukrajnával és Oroszországgal folytatott búzakereskedelem pedig a török fogyasztás mintegy 3/4-ének forrása – közel 80 százalék. (Daniel – Lindenstraus, 2022)

Az előbb említett tényezők okán jól látszik, hogy Ankara miért is nem tudott csatlakozni a nyugati partnerei által kezdeményezett szankciókhoz, hiszen ellenkező esetben a török gazdaság összeomlott volna, a lakosság szükségleteit pedig a kormány nem tudta volna kielégíteni. (Şeref, 2023)

A kiváló földrajzi elhelyezkedés mellett az említett gazdasági és szociális érdekek is indokolták Törökország számára, hogy közvetítő féllé váljon az egymással szemben álló két ország között. Komoly mértékben volt érdekelt abban, hogy az ukrán és az orosz gabona minél előbb a világpiacon – és azon belül természetesen a saját piacaira is - eljuthasson. Ezzel indokolható az is, hogy miért sürgette annak a biztosítását, hogy – *ha a harcok nem is szűnnek meg* – a gabonaszállító hajók számára biztosítva legyen a Boszporuszon történő átkelés. Fontos azonban látni azt is, hogy egy sikeres török békeközvetítés jelentős mértékben növelheti az ország nemzetközi presztízsét és pozitívan befolyásolhatja a globális diplomácián belüli pozícióját is. (Şeref, 2023)

2022-ben Törökország legfontosabb diplomáciai szerepe tehát az Oroszország és Ukrajna közötti gabona- és élelmiszerellátás közvetítésében volt. Aktív és kiemelt szerepe vitathatatlan volt ebben a tekintetben, mivel az ukrán és az orosz gabona- és élelmiszerexport többnyire török fennhatóság alatt álló vizeken halad át a Fekete-tengeren, valamint a Boszporuszon, hogy képes legyen elérni a közel-keleti, afrikai és a többi célországot. Emellett a török diplomácia közvetítése azért volt kézenfekvő, mert Törökország az egyetlen olyan NATO tagállam, amely mindkét háborút viselő féllel jó kapcsolatokat ápol, ebből fakadóan pedig képes volt segíteni a tengeri hajók biztonságos áthaladásában. Az ENSZ-szel együttműködve mindvégig azon dolgozott, hogy egy olyan megállapodás szülessen, amely biztosítja az ukrán gabona- és élelmiszerexport újraindítását. A hosszas tárgyalások 2022. július 22-én egy sikeres

megállapodással zárultak, amely török vonatkozásban egy isztambuli gabonakoordinációs központ felállítását is tartalmazta. (Mihálovics, 2022)

A gabonaszállítási megállapodás egy éve alatt mintegy 33 millió tonna gabonát szállítottak ki Ukrajnából, melynek fele kukorica volt, harmada búza, míg a fennmaradó 20 százalékot pedig a napraforgóból készült termékek tették ki. Az összképet azonban árnyalja az a tény, hogy a legszegényebb országokba a gabonának csupán minimális hányada (3%-a) jutott, mivel az európai vevők mellett Kína nyolcmillió tonnát vásárolt, ami az egész mennyiség közel negyede. (Egeresi, 2023)

A gabonamegállapodás sikerét azonban helyén kell kezelni, hiszen csak azt követően jött létre, miután Törökország sikertelen volt az Oroszország és Ukrajna közötti békemegállapodás közvetítésében. Az viszont kétségtelen, hogy Törökország a megállapodással jelentősen javította befolyását Oroszországgal szemben az Eurázsiai térségben, ily módon is megerősítve stratégiai pozícióját. (Mihálovics, 2022)

Összegezve tehát megállapítható, hogy a török diplomácia a proaktív megközelítése révén az utóbbi években képes volt sikeresen kiaknázni a kritikus lehetőségeket és olyan kompromisszumos megoldás(oka)t találni, amelyekből nem csak az ukrán és orosz fél tudott profitálni, hanem a török diplomácia is. Az ukránok számára pozitívum volt, hogy újraindulhatott az export, míg orosz szempontból a szállítmányok áthaladásával pedig enyhült a szankciók miatti gazdasági nyomás. Továbbá az is erősen valószínűsíthető, hogy a török diplomácia a jövőben is aktívan szorgalmazni fogja egy átfogó (béke) megállapodás megkötését és a harcok lezárását.

4.1.2. Török-magyar agrárdiplomáciai események áttekintése

Ebben az alfejezetben azokat a jelentősebb megállapodásokat és agrárdiplomáciai eseményeket gyűjtöttem össze, amelyek a török-magyar relációban zajlottak az elmúlt években. Az események hiteles összegyűjtése érdekében felvettem a kapcsolatot az Agrárminisztérium Nemzetközi Kapcsolatokért Felelős Helyettes Államtitkárságával is, mivel az ő hatáskörükbe tartozik a Törökországgal kapcsolatos agrárdiplomáciai események koordinációja. Ennek eredményeképpen az alábbiakban részletezett eseményekről származó információim az Agrárminisztériumból származnak. Emellett jómagam is aktívan részt vettem több agrárdiplomáciai eseményen – *Törökországban és Magyarországon is* - a török relációban, így személyes tapasztalatokkal is rendelkezem a témát illetően.

A török reláció kapcsán érvényben lévő megállapodások közül a legjelentősebb az 1986-ban megkötött „Mezőgazdasági együttműködési megállapodás”. Ezen kívül három jelentősebb együttműködési megállapodás van érvényben Törökországgal:

- Szándéknyilatkozat a tárcaközi együttműködésről **az erdészet terén**
Aláírva: 2013. december 18.
- Szándéknyilatkozat a tárcaközi együttműködésről **a környezetügy terén**
Aláírva: 2013. december 18.
- Szándéknyilatkozat **a természetmegőrzés és a nemzeti parkok területén** megvalósuló együttműködésről
Aláírva: 2017. június 30.

A továbbiakban kronológiai sorrendben ismertetem azokat a török-magyar agrárdiplomáciai eseményeket, amelyek 2019 óta zajlottak a kölcsönös (agrárgazdasági) együttműködések fejlesztése érdekében.

- **Magyar-Török Operatív Bizottság hetedik, szakértői szintű ülése (2019. április 25.)**
Az egyeztetésen megvitatásra kerültek a török-magyar szakmai együttműködés fejlesztésére beazonosított legígéretesebb területek: a halászat, az erdészet és a termelői szervezetek. Emellett a növénytermesztési, állategészségügyi, agrárkutató-fejlesztési és a multilaterális keretek között történő együttműködések lehetséges fejlesztése is szerepelt a napirenden és a Jegyzőkönyvben.
- **Hivatalos meghívólevél küldése a magyar agrárminiszter részére (2019. május 13.)**
Az ankarai külképviselet hivatalos levélben arról tájékoztatta az Agrárminisztériumot, hogy az ENSZ Közgyűlés kezdeményezésére létrejött az Elsivatagosodás és Aszály Elleni Küzdelem (UNCCD) világnapja, valamint az UNCCD Egyezmény elfogadásának 25. évfordulója alkalmából 2019. június 17-én nemzetközi konferenciát szerveznek Ankarában. A rendezvény házigazdája török részről Bekir Pakdemirli mezőgazdasági és erdészeti miniszter, aki az ankarai külképviselet május 13-i közvetítésével hivatalos meghívólevelet küldött Dr. Nagy István agrárminiszternek.
- **Kétoldalú szakértői konzultációk Ankarában (2019. július 1-2.)**
A Magyar-Török Operatív Bizottság hetedik, szakértői szintű ülésén született megállapodás értelmében került sor az említett szakértői konzultáció megtartására a halászati, erdészeti és termelői szervezetek témakörében.

- **Magyar-Török Gazdasági Együttműködési Vegyes Bizottság²⁸ (GVB) hetedik ülése**
(Ankara, 2020. december 8.)

A 2020-ban Ankarában megrendezett GVB ülésen a magyar delegációt Szijjártó Péter külügyminiszter vezette, míg a török delegációt pedig Mustafa Varank ipari és technológiai miniszter.

A Jegyzőkönyv tanúsága szerint a megvitatott témák között az agrárium igen hangsúlyos helyen szerepelt és annak legkülönbözőbb területeit is érintették az ülésen. A felek megvitatották a halászat és akvakultúra területén elért eredményeket, az erdészet és vadgazdálkodás aktuális kérdéseit, valamint a vízgazdálkodás és öntözés lehetséges fejlesztési lehetőségeit is. A magyar fél felajánlotta szakértelmét a török öntözési rendszer fejlesztésére. Szóba került továbbá az állattenyésztés és állategészségügy kérdése is, valamint a magyar fél együttműködést ajánlott a szarvasmarha- és juhtenyésztésben használt új technológiák bemutatására és átadására. Az egyeztetésen a török fél kifejezte azon óhaját, hogy tartós megoldást találjon a Magyarországról behozott élő állatokkal kapcsolatosan feltárt problémákra (*egyes tenyésztések ismételt krotáliái, a szállítást kísérő hamis állategészségügyi bizonyítványok, valamint az élő állatok szállítása során feltárt nem megfelelőségek stb.*). Megvitatották továbbá a vetőmagtermesztés aktuális kérdéseit és egyetértettek abban, hogy megosztják egymással a jó tapasztalatokat a növénynevelés terén különös tekintettel a búzára és árpára. A mezőgazdasági kutatásoknál megállapodtak abban, hogy továbbra is együtt fognak működni az agrárium különböző K+F+I területein (*pl. nevelés, IT technológia, gépesítés stb.*). A magyar fél a vidékfejlesztés terén együttműködést javasolt a kölcsönös ismeret- és tapasztalatcserére a két ország mezőgazdasági struktúrájáért felelős hatóságai között, illetve felajánlotta hazai tapasztalatait az EU-s csatlakozás során.

- **Kétoldalú tárcaközi kerekasztal-tárgyalás az antalyai Growtech Kiállításon**
(2021. november 24-27.)

Az Agrárminisztérium és a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK) delegációja részt vett a jelentős nemzetközi presztízzsel bíró antalyai Growtech mezőgazdasági és

²⁸ A gazdasági vegyes bizottságok (GVB) üléseit a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) koordinálja és szervezi. A GVB-k a külgazdasági célok megvalósításának egyik legfontosabb eszközeként megfelelő keretet adnak az adott relációban meglévő kétoldalú együttműködési területek, a széles értelemben vett gazdasági kapcsolatok áttekintéséhez és fejlesztéséhez. A GVB-ülések fő célja a jövőbeli potenciális együttműködési területek beazonosítása.

A GVB-ken belül elkülönülnek a Gazdasági Együttműködési Vegyes Bizottságok, a Gazdasági Együttműködési Kormányközi Vegyes Bizottságok és a Gazdasági Együttműködési Kormányközi Bizottságok.

agrárinnovációs világkiállításon, ahol a külképviseletek és a HEPA közös szervezésében tizenkét magyar mezőgazdasági céget bemutató (*Aminoret, Agrovir, Bábólna-Tetra, Gabonakutató. Grevor, Hortiservice* *Helvécia, Istroseed, Livestocker, Phylazonit, Teleki, Tungsram*) nemzeti stand is felállításra került. A kiállítás margóján kétoldalú szakértői egyeztetések²⁹ folytak a Nevzat Birisik (*Mezőgazdasági Kutatások és Politikák Főigazgatóságának főosztályvezetője*) vezette török társtarca képviselőivel egy kerekasztal-tárgyaláson. Az eseményen a török féllel folytatott egyeztetések kiemelt témája volt az exportmennyiség növelése és a sikeres együttműködésekre alkalmas területek beazonosítása. A török fél három (*vetőmag kereskedelem, az élőállat kereskedelem és állategészségügy, illetve az innováció*) fő tématerület mentén kilenc pontban foglalta össze javaslatait.

- **Agrárminiszteri látogatás az Apimondia méhészeti világtalálkozón Isztambulban (2022. augusztus 25.)**

Dr. Nagy István agrárminiszter hivatalos látogatást tett az Apimondia 2022 méhészeti világtalálkozón, amelynek margóján kétoldalú egyeztetést folytatott török kollégájával, Vahit Kirisci mezőgazdasági és erdészeti miniszterrel. A konstruktív légkörben zajlott megbeszélésen szó esett a mindkét ország agráriumban fontos szerepet betöltő méhészetről, a számos platformon ápol, jó kétoldalú kapcsolatokról, a kétoldalú agrár-külkereskedelem bővítéséről, valamint az ukrán és globális élelmiszerválság megoldására tett török, illetve magyar lépésekről. Dr. Nagy István agrárminiszter biztosította török kollégáját arról, hogy Törökország számíthat Magyarországtól támogatásra az EU-s csatlakozásának törekvései során. Egyben azt is kifejezte, hogy számíthat Törökország támogatására az „Apimondia 2025” magyar pályázatához. A két miniszter közös együttműködési pontként azonosította az édesvízi haltenyésztést, a szaporítóanyag-előállítást, az erdészetet, valamint az élőállat-kereskedelmet.

- **Török delegáció fogadása az Agrárminisztériumban (2022. szeptember 26.)**

Az Agrárminisztériumban Dr. Ökrös Oszkár nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár fogadta a Memduh Büyükkılıç kayseri polgármester vezette delegációt és Gülşen Karanis Ekşioğlu nagykövetet. A török polgármester tájékoztatást adott Kayseri város jelenlegi helyzetéről arra utalva, hogy a gyümölcsök, zöldségek,

²⁹ Az eseményen az agrárminisztériumi delegáció tagjaként vettem részt, ahol a hazai innovációs és agrárdigitalizációs szakterületet képviseltem.

gabona, félkész és teljesen feldolgozott élelmiszer tekintetében készen állnak mind Magyarország, mind pedig az Európai Unió szükségletét kielégíteni. A magyar helyettes államtitkár tájékoztatta a török delegáció tagjait a szigorúan szabályozott élelmiszerek ki- és behozatali szabályairól, amelyek esetében az Európai Unió normái az irányadóak.

- **Török szakmai delegáció látogatása Martonvásáron és a Hungrana Kft.-nél³⁰**
(2022. október 5.)

A török Vetőmag-regisztrációs és Tanúsítványi Igazgatóság (*Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü*) illetékes szakértő delegációja tett látogatást a martonvásári Agrártudományi Kutatóközpontban, ahol a Marton Genetics képviselője adott elő az aszálytűrő fajtákról. Ezt követően a török delegáció megtekintette a Martonvásári Kutatóintézet nagy múltra visszatekintő speciális növénynevelő és kísérleti berendezéseit – *fitotronjait* -, ahol a külső időjárási körülményektől függetlenül szabályozhatóak a különféle abiotikus tényezők (*pl. fény, hőmérséklet, páratartalom, nedvesség, CO2 koncentráció stb.*). Végezetül pedig ellátogattak Szabadegyházára a Hungrana Keményítő- és Izocukorgyártó és Forgalmazó Kft.-hez, amely Európa egyik legjelentősebb kukoricafeldolgozó vállalata.

- **Magyar-Török Gazdasági Együttműködési Vegyes Bizottság (GVB) nyolcadik ülése (Budapest, 2023. január 16.)**

A 2020. december 8-án megrendezett hetedik GVB ülés a török fővárosban, Ankarában zajlott, így most Magyarország feladata volt a Bizottság nyolcadik ülésének megszervezése. Az egyeztetés napirendjén a különböző szektorok aktuális tématerületei között az agrárium is megjelent. A Jegyzőkönyv alapján a felek hangsúlyozták, hogy az ún. „smart” vagy intelligens gazdálkodási formák nagy potenciállal rendelkeznek és kulcsszerepet játszhatnak a fenntartható élelmiszerrendszerek kialakításában és az élelmiszer-veszteségek csökkentésében. Mindkét fél megerősítette együttműködési szándékát a precíziós mezőgazdaság területén, különös tekintettel a digitális mezőgazdasági stratégiák bemutatására és a tapasztalatok megosztására. Egyetértettek továbbá abban is, hogy a mezőgazdasági gépek, eszközök és dróntechnológia terén elért eredményekről folyamatosan tájékoztatják a másik felet. Emellett kiemelték a tapasztalatcsere fontosságát az édesvízi akvakultúra és a vetőmagtermesztés területén. A magyar fél felajánlotta szakértelmét az édesvízi halak termelési technológiájával

³⁰ A szakmai látogatáson jómagam is részt vettem, mint az Agrárminisztérium delegált tagja.

kapcsolatban. Megállapodtak abban is, hogy a Török-Magyar Mezőgazdasági Munkacsoport nyolcadik ülését a lehető leghamarabb megtartják online formában.

A GVB-ről készült jegyzőkönyvet magyar részről Szijjártó Péter külügyminiszter hitelesítette, míg a török fél részéről pedig Mustafa Varank ipari és technológiai miniszter.

- **Erdészeti delegáció kiutazása az Agrárminisztériumból Törökországba (2023. november 20-24.)**

Az Agrárminisztériumból egy erdészeti szakmai delegáció utazott ki Törökországba. A szakmai tanulmányúton résztvevő magyar delegáció először Ankarában töltött két napot a központi Erdészeti Főigazgatóságon, majd pedig elutazott a Bursa Régió Erdészeti Főigazgatóságához is. Az egyeztetésen hangsúlyozták, hogy Törökország nagyon fontos szakmai és stratégiai partnere Magyarországnak, mivel országunk éghajlata vészesen közelít Törökországhoz, ezáltal a szakmai eszmecsere erdőink védelme és jövőbeli kezelése, valamint megőrzése érdekében kardinális kérdés. A látogatás során a szakmai delegáció tagjai közelebbről is megismerhették a török erdészeti gyakorlatokat a klímaváltozáshoz alkalmazkodó erdőgazdálkodás jegyében.

A bemutatott török-magyar agrárdiplomáciai események kapcsán megállapítható, hogy a két ország aktív agrárdiplomáciai kapcsolatot tart fenn és évente sor kerül valamilyen agrárszakmai egyeztetésre, találkozóra. A megvitatott kérdéskörök között több olyan visszatérő tématerület is van, amely azokra a prioritásokra utal, amelyekre a török-magyar agrárdiplomáciában kiemelt figyelmet kell fordítani, hiszen ezek lehetőséget biztosíthatnak a jövőbeli üzleti és kereskedelmi kapcsolatok fellendítésében is. Így például a szaporítóanyag-előállítás, vetőmag és élőállat-kereskedelem, haltenyésztés, erdőgazdálkodás, valamint az innováció (*azon belül kiemelt figyelmet fordítva a precíziós gazdálkodás eszközeire, valamint a dróntechnológiára*). Az általam tett megállapítások megerősítése érdekében felvettem a kapcsolatot Törökország budapesti nagykövetségével, ahonnan szintén megerősítették számomra, hogy az előbb említett területek kiemelt prioritást élveznek a két ország kereskedelmében és együttműködési megállapodásaiban.

4.2. A külkereskedelmi mérleg elemzése török relációban

Az előzőekben komplex módon áttekintettem Törökország diplomáciai aktivitását, míg a kutatásom ezen szakaszában pedig az Európai Unió és Törökország (agrár)külkereskedelmének

számadatait vizsgáltam meg közelebbről, majd ezt követően Magyarország és Törökország agrárkereskedelmére vonatkozó eredményeket elemeztem részletesebben.

4.2.1. Az Európai Unió és Törökország agrárkereskedelmének vizsgálata

2021-ben az uniós kereskedelem a világ más országaival összesen 4.300 milliárd eurót tett ki³¹, míg 2022-ben további bővülés volt tapasztalható, mivel a termékforgalom³² meghaladta az 5.500 milliárd eurót. Az említett termékforgalomból 2.572 milliárd euró volt az export összértéke, míg az import értéke pedig 3.000 milliárd eurót tett ki. Az Európai Unió agrárkereskedelmének értéke az export tekintetében közel 230 milliárd euró volt, amely a teljes export értékének a 8,9 %-a. Az agrárimport tekintetében a 172 milliárd euró a teljes EU-s import értékének 5,7%-a.

Az Európai Unió és Törökország teljes kereskedelméről elmondható, hogy 2022-ben a Törökországba irányuló uniós export közel 100 milliárd euró volt, ami a teljes EU-s export 3,9%-nak felelt meg. Az Európai Unióba érkező török import értéke 98,6 milliárd euró volt, ezzel a teljes EU-s import 3,3%-a. Az Európai Unió külkereskedelmi egyenlege³³ pozitív Törökországgal szemben, melynek értéke mintegy 1,1 milliárd euró.

Az agrárkereskedelem tekintetében 2022-ben 4,16 milliárd euró volt a Törökországba irányuló EU-s agrártermékek exportjának értéke, amely az EU27 teljes agrárexportjának 1,8%-a. Ezzel Törökország az Európai Unió 11. legfontosabb exportpiaci partnerének számít az agráriumban. A török agrárimport 5,6 milliárd eurót tett ki, amely az EU27 agrárimportjának 3,3%-a. Így az agrártermékek importjának tekintetében Törökország a 8. legfontosabb partnere az Uniónak. A most ismertetett, kereskedelmi mutatókra vonatkozó részletes összefoglaló táblázatot a 4. melléklet tartalmazza, míg az Európai Unió legfontosabb export- és importpiaci partnereit az 5. melléklet mutatja be.

A bemutatott eredmények kapcsán egyértelműen látszik, hogy Törökország jelentős részarányt képvisel az Európai Unió agrár-külkereskedelmében és a legfontosabb partnerei közé tartozik. A továbbiakban megvizsgáltam, hogy melyek a legfontosabb termékcsoportok, amelyek a legnagyobb részarányt képviselik az EU-s export és import tekintetében a török relációban.

³¹ Forrás: Európai Unió (2022)

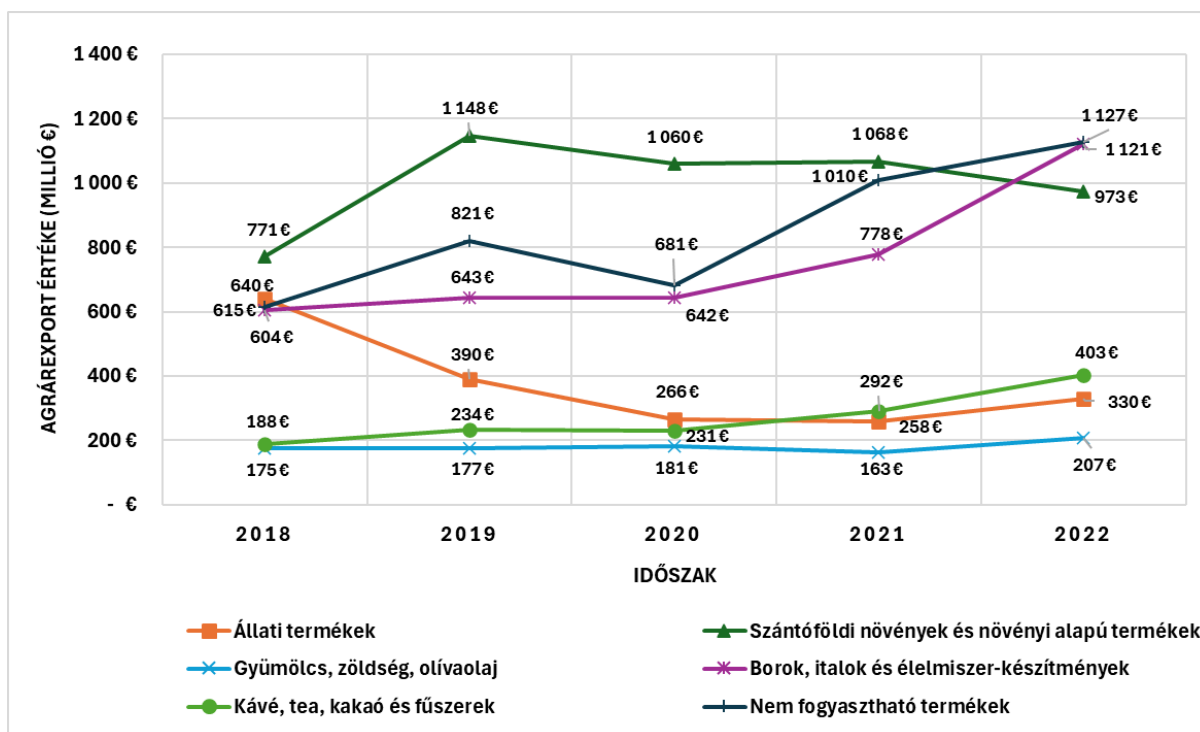
³² Az adott időszak alatt külföldre irányuló vagy külföldről érkező termékek értékének összege.

³³ A külkereskedelmi egyenleg megmutatja, hogy egy adott országban az import, vagy az export volt nagyobb mértékű. Értékét úgy számoljuk ki, hogy az exportból kivonjuk az importot. Ha az export meghaladja az importot, akkor az pozitív külkereskedelmi egyenleget, kereskedelmi többletet jelent. Ha az import haladja meg az exportot, akkor az ország negatív külkereskedelmi egyenlőssel rendelkezik, kereskedelmi hiányról beszélhetünk.

Kutatásomban a 2018-2022. év közötti öt éves időszakot vettem figyelembe. Ezek alapján már konkrét következtetéseket lehet levonni az egyes termékcsoportok trendjeinek alakulásáról.

A Törökországba irányuló agrártermékek exportjáról elmondható, hogy 2021-hez viszonyítva a hat főbb termékcsoportból öt esetében növekedés volt tapasztalható. Egyedül a 'Szántóföldi növények és növényi alapú termékek' esetében volt jelentősebb csökkenés (- 8,9%). A legnagyobb növekedés a 'Borok, italok és élelmiszer-készítmények' csoport esetében volt megfigyelhető (+ 44,1%), majd pedig a 'Kávé, tea, kakaó és fűszerek' esetében (+ 38%). Az agrárexportból a legnagyobb arányt három termékcsoport ('Nem fogyasztható termékek'³⁴, 'Borok, italok és élelmiszer-készítmények', valamint a 'Szántóföldi növények és növényi alapú termékek') alkotja, amely együttes értéke 3,1 milliárd euró, ezzel a Törökországba irányuló EU-s agrárexport 77%-át adják. A 8. ábra szemléltető módon mutatja be az említett Törökországba irányuló EU-s agrárexport alakulását 2018-2022 közötti időszakban, míg az 6. melléklet pedig táblázatos formában tartalmazza az említett export eredményeket a török reláció tekintetében.

8. ábra: A Törökországba irányuló EU-s agrárexport termékcsoportok értéke (millió €)
(Forrás: saját szerkesztés (2024) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

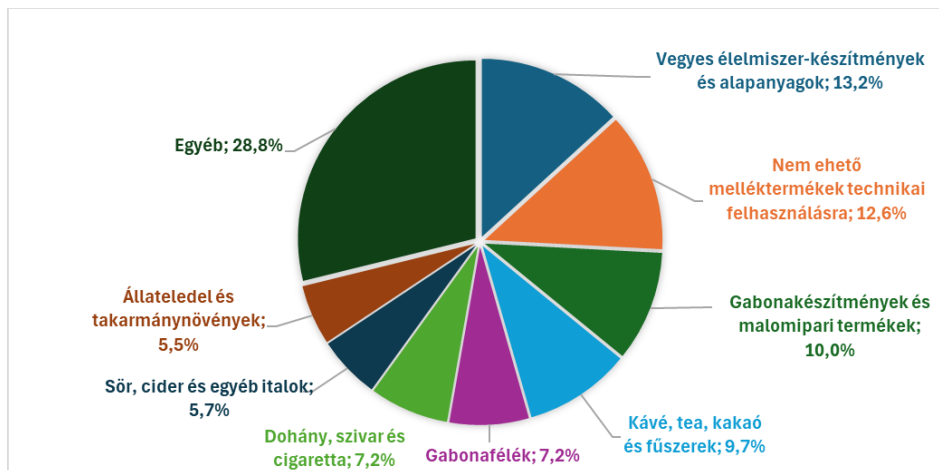

³⁴ Nem fogyasztható termékek: Állateledel és takarmányok, dohányáru, illetve melléktermékek technikai felhasználásra

A továbbiakban azt is megvizsgáltam, hogy a főbb termékcsoportokon belül, melyek azok a konkrét termékek, amelyek a legnagyobb hányadát adják az egyes kategóriáknak, ennek következtében pedig jelentős mértékben határozzák meg az export értékét. A termékszerkezet tekintetében a legnagyobb részt a *Vegyes élelmiszer-készítmények és alapanyagok* adják (13,2%), amit a *„Technikai célú, nem ehető melléktermékek* követ (12,6%), majd pedig a *‘Gabonakészítmények és malomipari termékek*’ (10%). Ezen kívül jelentős részt képvisel még a *‘Kávé, tea, kakaó és fűszerek*’ (9,7%), illetve a *‘Dohány, szivar és cigaretta*’, illetve a *‘Gabonafélék*’, melyek 7,2-7,2%-kal járulnak hozzá a teljes exporthoz. A 9. ábra az EU27 agrárkivitelének termékszerkezetét mutatja be a török reláció tekintetében.

9. ábra: Az EU27 agrár-élelmiszeripari export termékszerkezete török relációban (2022)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

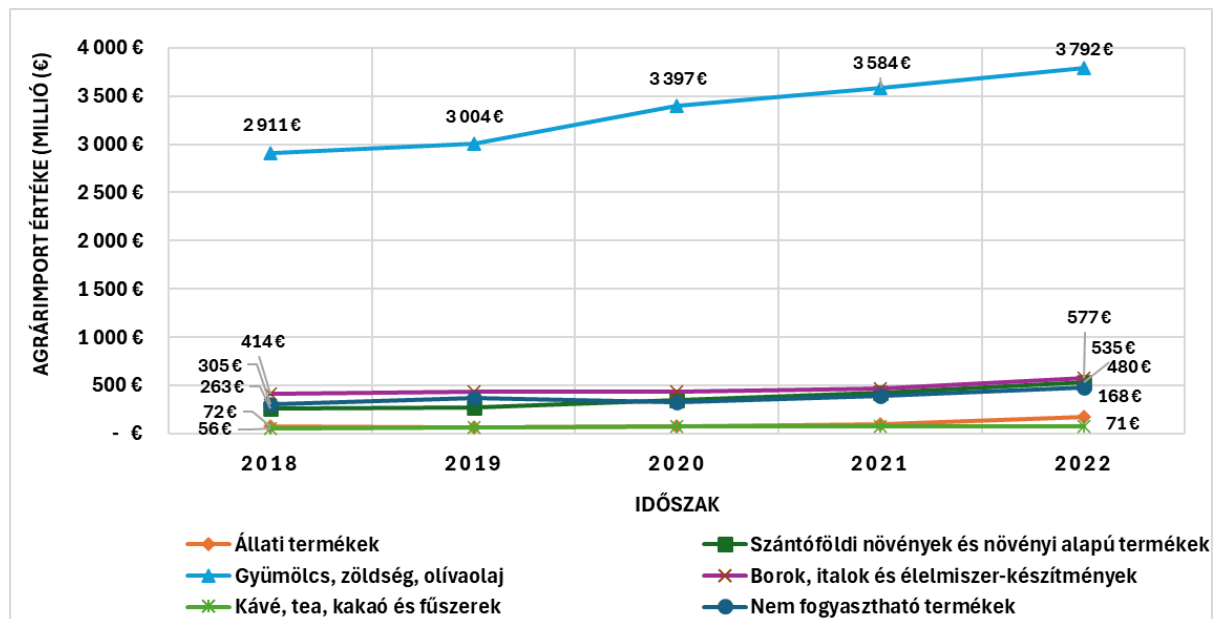

Az Európai Unióba irányuló török agrárimport esetében megállapítható, hogy a hat fő termékcsoporthoz a *‘Gyümölcs, zöldség, olívaolaj*’ kategória adta a teljes import 67,4%-át 2022-ben. Ezen kívül még jelentősebb volt a *‘Borok, italok és élelmiszer-készítmények*’ csoport importja 10,3%-kal, illetve a *‘Szántóföldi növények és növényi alapú termékek*’ csoport 9,5%-kal. A 2022-es teljes import értékének (5,6 milliárd euró) csupán elenyésző hányada volt a maradék három csoport 719 millió euró értékben (ami 12,8%-nak felel meg).

A 10. ábrán az is jól látható, hogy a hat csoport esetében nincs jelentős különbség az egyes évek import értékei között, tehát megállapítható, hogy stagnál a török agrár-élelmiszeripari termékek importja. Az import értékét és mozgását a 2018-2022 közötti időszakban legnagyobb mértékben tehát a behozott gyümölcsök, zöldségek mennyisége és értéke határozta meg. A 7. melléklet részletekbe menően tartalmazza az import értékének változását az említett időszak tekintetében.

10. ábra: Az Európai Unióba irányuló török agrárimport termékcsoportjainak értéke (millió €)

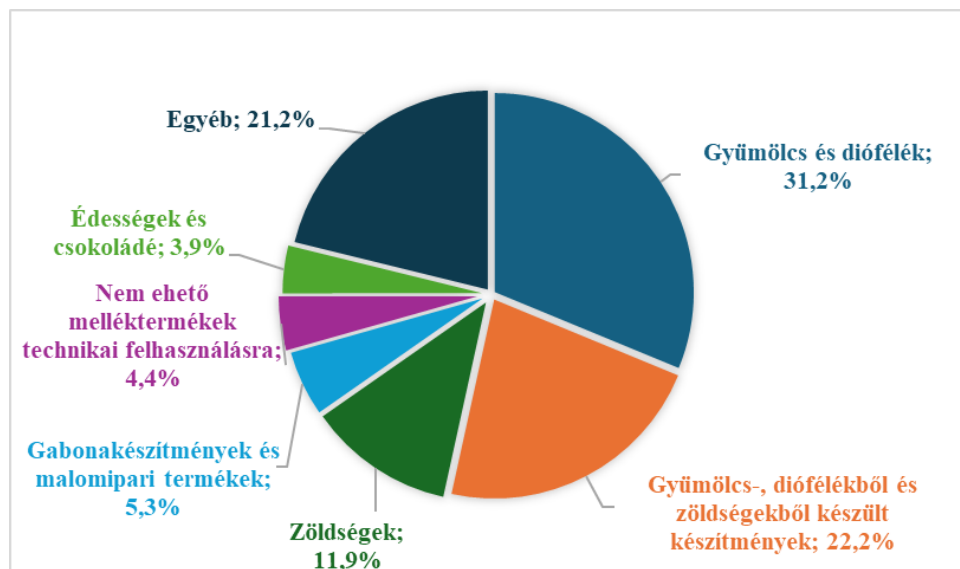
(Forrás: saját szerkesztés (2023) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

A Törökországból érkező uniós agrárimport esetében a főbb termékcsoportokon belül szintén látható, hogy a konkrét termékek közül legnagyobb mértékben a 'Gyümölcs és diófélék' (31,2%), illetve a 'Gyümölcs és diófélékből, valamint zöldségekből készült termékek' (22,2%) határozzák meg az import nagyságát és irányát. Ezen kívül a 'Zöldségek' képviselnek még jelentős, 11,9%-os hányadot az importból (11. ábra).

11. ábra: Az EU27 agrár-élelmiszeripari importjának termékszerkezete török relációban (2022)

(Forrás: saját szerkesztés (2023) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

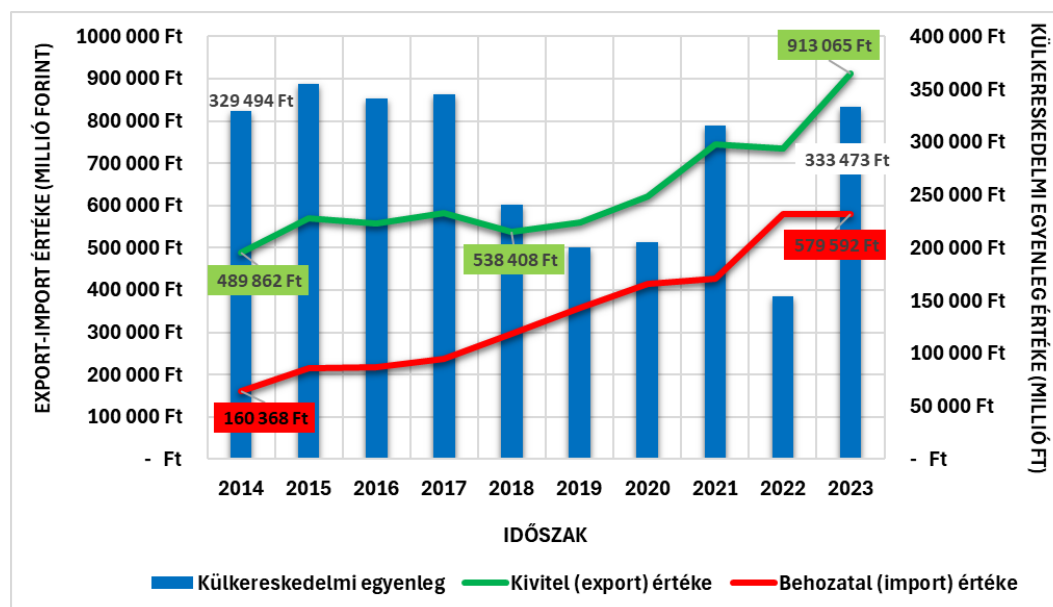
4.2.2. Magyarország és Törökország agrárkereskedelmének vizsgálata

A török-magyar gazdasági kapcsolatokat többféle módon is lehet értékelni, ezek közül kutatásomban a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisára hagyatkoztam. A külkereskedelmi termékforgalmat - vagyis az export és import alakulását - vizsgálva 2023-ben Törökország hazánk 16. legfontosabb export-célországa volt, mintegy 913 milliárd forint értékű export áramlott Magyarországról Törökországba (teljes magyar kivitel 1,6%-a). A 2023-ban elért eredmény közel 25 %-os növekedésnek felel meg az egy évvel korábbi 733 milliárd forintos exporthoz képest. A behozatal tekintetében Törökország a 19. legfontosabb importpartnere Magyarországnak. A 2023-as évben mintegy 580 milliárd forint értékű termék áramlott Törökországból hazánkba, ami a teljes magyar behozatal 1%-a.

A 12. ábrán jól látható, hogy 2014-től kezdődően folyamatosan növekszik a Törökországba irányuló magyar export értéke, ugyanakkor a kivitelünk 2018-tól még nagyobb lendületet vett. Emellett a hazánkba érkező török import is folyamatosan növekszik 2014 óta. A külkereskedelmi mérlegünk pozitív Törökországgal szemben, mivel az említett időszakban folyamatosan többet exportáltunk az országba, mint amennyi termék onnan érkezett Magyarországra.

12. ábra: A török-magyar külkereskedelem alakulása (2014-2023)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

Törökország viszonylatában Magyarország a 39. legfontosabb export-célországa a török termékeknek, 2022-ben 1,6 milliárd dollár értékben érkeztek termékek Magyarországra Törökországból (amely a teljes török export 0,6%-a). Továbbá a török import 0,5%-a érkezett

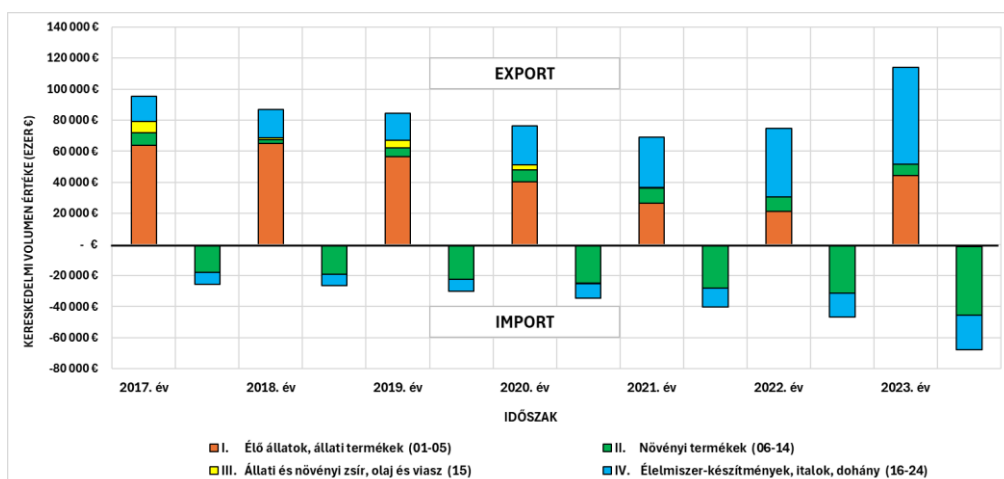
hazánkból, 1,8 milliárd dollár értékben 2022-ben. Ezzel a 37. legfontosabb importpartnere volt Magyarország Törökországnak 2022-ben. (Erdélyi, 2023)

A török cégek magyarországi jelenlétéről a Külügyminisztérium sajtóközleményei alapján érhetők el információk. A közlemény szerint 2022-ben rekordot döntött a kétoldalú kereskedelmi forgalom és immár csaknem száz török vállalat foglalkoztat közel 2200 embert hazánkban, míg a VakifBank fiókot nyitott Budapesten. (Magyarország Kormánya, 2023) Köztük van például a Sisecam török nagyvállalat, amely az elmúlt években hajtott végre egy 85 milliárd forintos beruházást Kaposváron (üvegcsomagolóanyag-üzem). Emellett sok magyar vállalat is profitál a törökországi lehetőségekből, ezek közül kiemelendő, hogy az orvosi berendezéseket gyártó magyar Medicor vállalat is belépett a török piacra. (Erdélyi, 2023) Továbbá a magyar kormány segíti a magyar vállalatok török piacra lépését az erőművek építése, a vízgazdálkodás és a nyomdaipar terén is.

A továbbiakban a magyar-török agrárkereskedelemre vonatkozó elemzéseimet mutatom be, amelyek értékeit szintén euróban fejeztem ki, ezáltal könnyebbé téve egy esetleges összevetést az uniós adatokkal és eredményekkel. Amint azt az Anyag és módszertan részben már kifejtettem a Kombinált Nomenklátúra (KN) első négy fejezetét vizsgáltam, így a kimutatásaimban azok szerepelnek majd. A 13. ábrán összegezve látható a magyar-török agrár-külkereskedelem és annak termékszerkezete 2017-2023 közötti időszakban. Jól látható az ábrán, hogy az agrárium tekintetében is pozitív külkereskedelmi egyenlegünk van Törökországgal szemben. A 8. melléklet részletesen tartalmazza a 2017-2023 közötti időszakra vonatkozó agrár-külkereskedelmi egyenlegünk alakulását.

13. ábra: Magyarország és Törökország agrár-élelmiszeripari kereskedelmének szerkezete

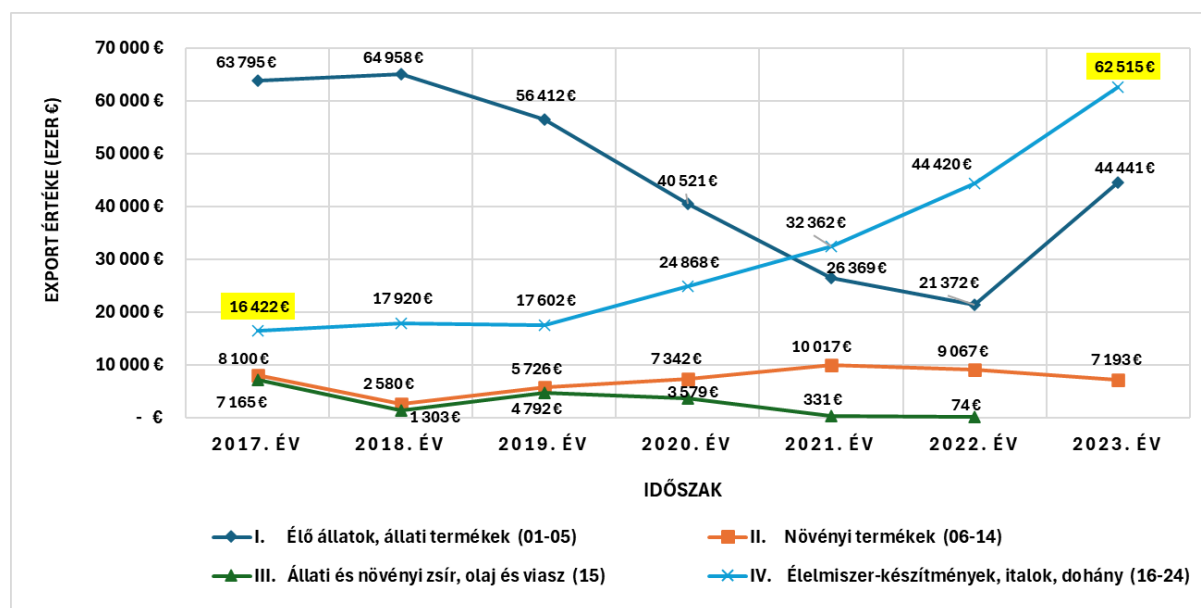
(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

A Törökországba irányuló hazai agrártermékek exportjáról elmondható, hogy a négy fejezet közül az export értékének nagyságát és alakulását a legnagyobb mértékben az 'Élő állatok, állati termékek' és az 'Élelmiszer-készítmények, italok, dohány' fejezet határozza meg. A 14. ábrán jól látható, hogy az 'Élelmiszer-készítmények' exportjának esetében 2017-től kezdődően egy erőteljes növekedés volt tapasztalható, amelynek értéke 2023-ban 62,5 millió eurót tett ki. Az említett fejezet exportja 2022-höz képest 40%-kal nőtt. Emellett az is megfigyelhető, hogy az 'Élő állatok' fejezet kivitele a 2018-as csúcsertékét (közel 65 millió euró) követően drasztikus csökkenésnek indult és 2022-ben érte el mélypontját (21,3 millió euró). Majd egy erőteljes növekedés történt 2023-ra (az export értéke az előző évhez képest, több mint a kétszeresére nőtt!), amikor is az 'Élő állatok' exportja ismét meghaladta a 2020. év értékét. A másik két fejezet ('Állati és növényi zsír, olaj és viasz', illetve 'Növényi termékek') hozzájárulása minimális a Törökországba irányuló agrárexportban.

14. ábra: A Törökországba irányuló magyar agrárexport alakulása (ezer €)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

A továbbiakban megvizsgáltam azt is, hogy az 'I. Élő állatok' és 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezetben belül, mely főcsoportok (termékkategóriák) a legmeghatározóbbak értéküket tekintve. Az 'Élő állatok, állati termékek' fejezet esetében az élő szarvasmarhafélék adják az említett kategória exportjának közel 75-90%-át évről-évre. A csoport trendjét vizsgálva megállapítható, hogy az 'Élő állat' fejezet exportja is azért nőtt ilyen jelentős mértékben 2022-ről 2023-ra, mivel 15 millió euróról, 40 millió euróra ugrott vissza az élő szarvasmarha kivitelünk. Ezzel az említett I. fejezet 90,2%-át adta, amihez még kis mértékben (kevesebb mint

10%-kal) járult hozzá az élő juh és kecske export. A 9. melléklet részletesen tartalmazza az I. fejezet export értékeinek alakulását 2017-2023 között.

A 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezet export értékét legnagyobb mértékben (84%-ban) három főcsoport határozta meg 2023-ban:

- a zöldségféléből, gyümölcsből és más növényrészekből előállított készítmények (9%);
- a kávé és teakivonatok, élesztő, mártások [...]; fagylalt, étrend kiegészítők stb. (19%);
- élelmiszeripar melléktermékei és hulladékai; elkészített állati takarmány (56%).

A megvizsgált hét éves időszak (2017-2023) túlnyomó többségében ez a három főcsoport adta a IV. fejezet export értékének legalább 80 %-át, így ezek befolyásolták leginkább annak mozgását. Az említett három termékkategória együttesen 52,3 millió eurót tett ki 2023-ban, amely így az 'IV. Élelmiszer-készítmények' kivitelének 83,8 %-át adta. Amint azt már fentebb említettem, rendkívüli eredménynek számít, hogy a 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezet exportja 2022-höz képest 40%-kal nőtt 2023-ra (44,4 millió euróról 62,5 millió euróra).

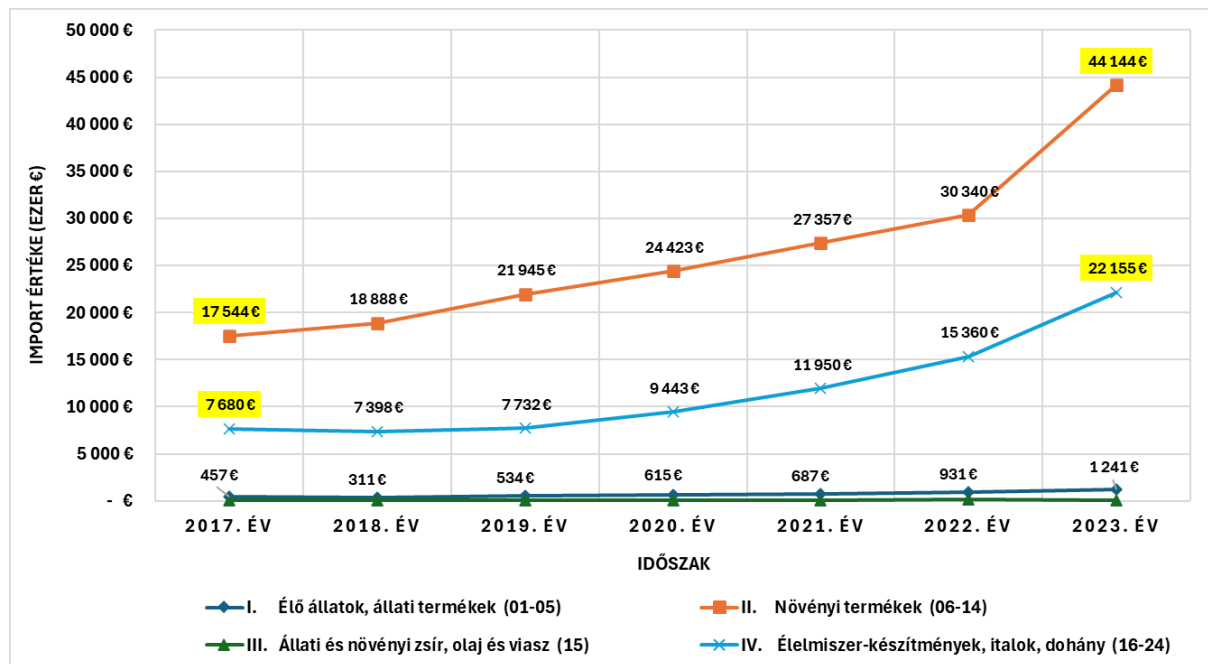
A zöldségféléből és gyümölcsökből előállított készítmények kivitele 41,4 %-kal nőtt (3,8 millió euróról 5,4 millió euróra) 2023-ra. Kiemelendő, hogy az 'Élelmiszeripar melléktermékei és állati takarmányok' főcsoport adta 2023-ban a fejezet 56 %-át, ami igen jelentős értéknek számít. Emellett 19%-ot tett ki a 21-es főcsoport (kávé és teakivonatok stb.). Az 'állatok etetésére szolgáló készítmények és takarmányok' exportja 90 %-kal nőtt az előző évhez képest (17,2 millió euróról 32,6 millió euróra).

A 10. melléklet részletesen tartalmazza a IV. fejezet összetételét, illetve a fentiekben ismertetett eredmények alakulását a 2017-2023 közötti időszakban.

A Magyarországra áramló török agrárimportot vizsgálva szembetűnő, hogy a négy fejezet közül a 'II. Növényi termékek', valamint a 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezet a legmeghatározóbb. A vizsgált időszakban (2017-2023) mindkét fejezet esetében folyamatos növekedés figyelhető meg az import tekintetében. A 'Növényi termékek' fejezet esetében a 2022-ben elért 30,3 millió eurós import értékhez képest 45,5%-kal nőtt a beáramló termékek értéke 2023-ra (44,1 millió euróra). A 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezet esetében 44,2%-kal nőtt az import értéke 2022-ről 2023-ra. A 15. ábra a Magyarországra érkező török agrárimport alakulását mutatja be az említett 2017-2023 közötti időszakban.

15. ábra: A Magyarországra érkező török agrárimport alakulása (ezer €)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

Az ábrán az is jól látszik, hogy a másik két fejezet ('I. Élő állatok, állati termékek', valamint a 'III. Állati és növényi zsír, olaj és viasz') értéke minimális a teljes importhoz viszonyított értékben, így ezek nincsenek jelentős hatással a török agrárimport értékének alakulására.

Végezetül azt is megvizsgáltam, hogy az importra leginkább befolyással lévő két fejezetben, melyek azok a főbb termékcsoportok, amelyek meghatározzák annak trendjeit. A 'II. Növényi termékek' fejezetet négy termékcsoport befolyásolja a legnagyobb mértékben, melyek 2023-ban a fejezet import értékének 98,4%-át adták. Ezek az alábbiak:

- **az élelmezési célra alkalmas zöldségfélék; gyökerek és gumók;**
(pl. 0702 paradicsom frissen vagy hűtve; 0709 egyéb zöldség frissen vagy hűtve)
- **az élelmezési célra alkalmas gyümölcs és dió, citrusfélék és dinnyefélék héja;**
(pl. 0804 datolya, füge, ananász, avokádó; 0805 citrusfélék frissen vagy szárítva; 0807 dinnye; 0809 kajszibarack, cseresznye őszibarack)
- **a gabonafélék;**
(pl. 1005 kukorica)
- **olajos magvak és olajtartalmú gyümölcsök.**

A 11. melléklet a hazánkba áramló törökországi 'II. Növényi termékek' (fejezet) exportjának részletekbe menő információit tartalmazza táblázatba foglalva.

A hazánkba érkező import tekintetében meghatározó másik fejezet az *'Élelmiszer-készítmények, italok, dohányok'*. A fejezet termékszerkezetét 2023-ban öt főcsoport (termékkategória) határozta meg, amelyek együttesen a fejezet 96,5%-át adták. A termékkategóriák hozzájárulása a fejezet import értékéhez zárójelben látható:

- a cukrok és cukorárúk (27%);
- a kakaó és kakaókészítmények (10%);
- a gabona, liszt, keményítő, vagy tej felhasználásával készült termékek (10%);
- a zöldségféléből, gyümölcsből, dióból előállított készítmények (19%);
- a kávé és teakivonatok, élesztő, mártások [...]; fagylalt, étrend kiegészítők stb. (30%).

A *'IV. Élelmiszer-készítmények'* fejezetet importját meghatározó fontosabb főcsoportok értékeinek változását a 12. melléklet tartalmazza

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

1. A Globális Diplomáciai Index segítségével objektív módon lehet megvizsgálni az egyes államok diplomáciában betöltött helyzetét, valamint aktivitását. A különböző összehasonlítások révén megállapítható, hogy a nagyhatalmi rivalizálás a diplomáciában is jelen van, így a diplomáciai index rangsorát is Kína és az Egyesült Államok vezeti. Törökország a világ harmadik legnagyobb diplomáciai szereplőjévé nőtte ki magát a globális diplomáciai rangsorban, amely azért is jelentős, mivel két évvel ezelőtt még az ötödik helyen szerepelt a listán. Fontos azonban hozzátenni, hogy az említett diplomáciai index egy mennyiségi eszköz, ezáltal az országok diplomáciai hatékonyságát nem feltétlenül tükrözi.
2. Az ország földrajzi elhelyezkedése – *keleti és nyugati hatalmi centrumok határán fekszik* – nagyban hozzájárult az említett diplomáciai felíveléshez, ugyanakkor egy átgondolt és tudatos geopolitikai stratégia nélkül ez nem lett volna elegendő.
3. A török-magyar agrárdiplomáciai események áttekintése révén megállapítottam, hogy a két ország aktív agrárdiplomáciai kapcsolatot tart fenn, amit jól szimbolizál, hogy minden évben sor kerül valamilyen agrárszakmai egyeztetésre, találkozóra. A megvitatott kérdéskörök között több olyan visszatérő tématerületet is beazonosítottam, amelyekre indokolt kiemelt figyelmet fordítani, hiszen ezek potenciális együttműködési és üzleti lehetőségeket rejtnek magukban. Ilyen kulcsterületnek számít a szaporítóanyag-előállítás, a vetőmag és élőállat-kereskedelem, a haltenyésztés, az erdőgazdálkodás, valamint az innováció és az agrármodernizáció.
4. Az Európai Unió külkereskedelmi statisztikáit vizsgálva bebizonyosodott, hogy Törökország jelentős részarányt képvisel az Európai Unió agrár-kereskedelmében és így a legfontosabb partnerei közé tartozik. A Törökországba irányuló uniós export értéke 4,16 milliárd euró volt 2022-ben. Az Unió agrárkivitelének legnagyobb hányadát (77%-át) három árucsoport alkotta 2022-ben, amelyek a '*Nem fogyasztható termékek*', a '*Borok, italok és élelmiszer-készítmények*', valamint a '*Szántóföldi növények és növényi alapú termékek*'. Az említett három csoport együttes értéke 3,1 milliárd euró volt.
5. Az Európai Unióba érkező török agrárimport legnagyobb részét (67,4%-át) a '*Gyümölcs, zöldség, olívaolaj*' kategória adta 2022-ben. Ezen kívül még jelentősebb volt a '*Borok, italok és élelmiszer-készítmények*' csoport importja 10,3%-kal, illetve a

'Szántóföldi növények és növényi alapú termékek' csoport 9,5%-kal. A vizsgált 2018-2022 közötti időszakban nem volt jelentősebb kilengés az import értékei között, így megállapítható, hogy a török agrár-élelmiszeripari termékek importja stagnál.

6. A török-magyar kereskedelmi statisztikák vizsgálata révén megállapítottam, hogy a vizsgált 2017-2023-as időszakban az agrár-külkereskedelmi egyenlegünk folyamatosan pozitív volt Törökországgal szemben.
7. A Törökországba irányuló hazai agrártermékek exportjáról elmondható, hogy az export értékének nagyságát és alakulását a legnagyobb mértékben az '*Élő állatok, állati termékek*' és az '*Élelmiszer-készítmények, italok, dohány*' fejezet határozza meg. Vizsgálataim során sikerült beazonosítanom, hogy az '*Élő állatok, állati termékek*' fejezet esetében az élő szarvasmarhafélék adják az említett kategória exportjának közel 75-90%-át évjáratról függően, míg az '*Élelmiszer-készítmények*' esetében a zöldségekből, gyümölcsökből készült termékek, az egyéb élelmiszer-készítmények, valamint az állati takarmányok.
8. A Magyarországra érkező török agrárimport legnagyobb részét a '*II. Növényi termékek*', valamint a '*IV. Élelmiszer-készítmények*' fejezet alkotja. A vizsgálataim során az import tekintetében is sikerült meghatározni a főbb termékcsoportokat, amelyek a '*Növényi termékek esetében*' a különböző zöldségfélék (pl. paradicsom frissen, vagy hűtve), a mediterrán gyümölcsök (pl. datolya, füge, citrusfélék, dinnye, kajsziбарack stb.), a gabonafélék (pl. kukorica), valamint az olajos magvak. Az '*Élelmiszer-készítmények*' fejezet esetében a cukrok és cukorárúk, a kakaókészítmények, a zöldségfélékből, gyümölcsből előállított készítmények, valamint az egyéb élelmiszer-készítmények a legmeghatározóbbak.
9. Kutatásaim során megerősítést nyert az a feltételezés, hogy az erősen EU-orientált magyar agrár-külkereskedelem piaci diverzifikálásában komoly potenciált képviselhet Törökország. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a már meglévő agrárkapcsolatokat tovább erősítsük különféle együttműködési megállapodások kidolgozása, közös kutatások indítása, valamint új kereskedelmi egyezségek révén. Emellett magyar részről indokolt lehet akár egy mezőgazdasági és környezetügyi szakdiplomata (agrárattasé) kihelyezése is.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A török-magyar kapcsolatok hosszú évszázadokra tekintenek vissza, amelyet a történelem során hol ellenséges, hol pedig baráti viszony jellemezett inkább. Az elmúlt közel kétszáz évben azonban több olyan pozitív példát is láthattunk, amelyek a két ország baráti viszonyára utaltak. Az általam választott téma aktualitását jelzi, hogy 2023-ban ünnepeltük a török-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 100. évfordulóját, mivel 1923. december 18-án barátsági szerződést kötött egymással a két ország. A megállapodás aláírása akkoriban mindkét állam szempontjából egy jelentős eseménynek számított.

Szakedolgozatom fő célkitűzése egy olyan komplex elemzés elkészítése volt, amely nemcsak (agrár)diplomáciai kontextusban vizsgálja meg Törökország jelentőségét, hanem az elmúlt évek agrár-külkereskedelmében elért eredmények vonatkozásában is. A kutatásaim fókuszában a mezőgazdasági szektor elemzése állt az Európai Unió és Törökország, valamint Magyarország és Törökország relációjában.

Első lépésként a Lowy Intézet által 2016-ban elindított Globális Diplomáciai Index segítségével, objektív szempontok alapján bebizonyítottam, hogy Törökország nemcsak gazdasági téren megkerülhetetlen szereplője a világ gazdaságnak, hanem a diplomácia területén is. A globális diplomáciai rangsor legutóbbi (2021-es) felmérését követően két helyet javítva, a dobogós harmadik helyet foglalja el Kína és az Amerikai Egyesült Államok után.

A globális diplomáciai aktivitás vizsgálatát követően a török-magyar agrárdiplomáciai eseményeket gyűjtöttem össze 2019-ig visszamenőleg. A kutatás során megvizsgáltam az egyes találkozók jegyzőkönyveinek főbb napirendi pontjait is annak érdekében, hogy beazonosítsam a potenciális együttműködési területeket. Ezek alapján megállapítottam, hogy a török-magyar agrárkapcsolatokban és együttműködésekben kiemelkedő szerepe lehet a szaporítóanyag-előállításnak, a vetőmag és élőállat-kereskedelemnek, valamint az agrárinnovációnak, hiszen ezeken a területeken Magyarország kiemelkedő szakmai tapasztalattal és agrár-tudásbázissal rendelkezik.

Kutatásom következő részében a külkereskedelmi termékforgalom EU-s és hazai statisztikai adatbázisait használva egyéni lekérdezéseket végeztem annak érdekében, hogy közelebbről megvizsgálhassam az uniós, valamint a magyar agrártermékek export-import alakulását a török relációban. A statisztikai elemzések során sikerült meghatározni azokat a termékköröket, amelyek a legnagyobb hányadot képviselik a kereskedelemben és amely szegmensek

fejlesztése kiváló lehetőséget jelent(het) a további magyar agrárexport növekedésére. Ezek közül a legfontosabb az élőállatok (főként szarvasmarha), valamint az állati takarmányok exportja. Kiemelkedő sikernek számít, hogy a magyar agrártermékek exportja folyamatos és erőteljes növekedést mutatott az általam vizsgált 2017-2023-as időszakban, emellett egyre nagyobb igény mutatkozik a komoly agrárszaktudást igénylő területek (pl. vetőmagtermesztés és nemesítés, agrárinnováció, erdőgazdálkodás, halászat stb.) együttműködéseinek fejlesztésére is. Amennyiben ezek a trendek a jövőben is így folytatódnak, akkor az ígéretes és mindkét fél számára előnyös kereskedelmi és üzleti sikereket jelenthetnek.

7. IRODALOMJEGYZÉK

1. Ágoston G. (2014): Az Oszmán Birodalom geopolitikai helyzete. Rubicon Történelmi Magazin. XXV. évf. 275. szám (2014/10): p. 20-30.
2. Ágoston G. (2022): Az Oszmán hódítás és Európa. p. 528. Rubicon Intézet NKft. ISBN 978-615-62801-12-1
3. Balogh I. - Egeresi Z. - N. Rózsa E. - Rada Cs. - Szalai M. (2013): Kapacitások és ambíciók: a török közel-keleti külpolitika alapjai. MKI-Elemzések, 2013/9, Magyar Külügyi Intézet.
4. Bíró G. (2007): A török függetlenségi háború a magyar sajtó tükrében. Acta Historica, Vol. 126, (2007. május): pp.195-204. ISSN 0324-6965
5. Daniel R. – Lindenstrauss G. (2022): Walking a Fine Line: Turkey’s Mediation Between Russia and Ukraine, and Relations with the West. INSS Insight, No. 1586 (2022): 2. <https://www.inss.org.il/publication/turkey-russia-ukraine/>
Letöltés dátuma: 2024. 04. 02.
6. Dávid G. (1996): Modernizáció magyar részvétellel. A török példa. Korunk (1996) 6. pp. 61-65
7. Egeresi Z. – Pénzváltó N. (2020): A Török Köztársaság a történelemben. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. ISBN 978-963-498-128-2
8. Egeresi Z. (2017): A centrum nyomában: geopolitikai gondolkodás és külpolitikai útkeresés Törökországban. Külügyi Szemle. XVI. évfolyam, 4. szám (2017.tél): pp. 64-87. ISSN 2060-4904
9. Egeresi Z. (2023): Törökország közvetítő szerepben – A fekete-tengeri gabonamegállapodás újjáélesztésére tett kísérletek. MKI Elemzés (2023/42). ISSN2063-9244
10. Erdélyi D. (2023): Kelet és nyugat határa: a török gazdaság a májusi választások tükrében. Oeconomus elemzések (2023. április 24.). Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány. <https://www.oeconomus.hu/wp-content/uploads/2023/04/A-torok-gazdasag-a-valasztasok-tukreben.pdf> Letöltés dátuma: 2023.06.10.
11. Európai Bizottság (2023): Mezőgazdasági és élelmiszeripari kereskedelem statisztikai tájékoztatója az Európai Unió és Törökország vonatkozásában. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-05/agrifood-turkiye_en.pdf
Letöltés dátuma: 2023.12.09.
12. Európai Unió (2022): Tények és szám adatok az Európai Unió gazdaságáról. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/economy_hu Letöltés dátuma: 2024.04.03.
13. Finkel, C. (2007): The History of the Ottoman Empire. The Osman’s Dream Basic Books, New York. ISBN-13: 9780465023974
14. Fodor P. – Ivanics M. – Sudár B. (2011): A magyarok oszmán és török szemmel. In: Magyar Tudomány (2011) IV. szám. pp. 416-424. ISSN 0025-0325
15. Fodor P. (2011): A törökök magyar szemmel. In: Magyar Tudomány. IV. szám. pp. 400-407. ISSN 0025-0325

16. Für L. – Pintér J. (szerk.) (1988): Magyar agrártörténeti életrajzok II. Magyar Mezőgazdasági Múzeum. p. 799 ISBN 963 709205 6
17. Giray, H. (2012): Turkish agriculture at a glance. In: Journal of Food Agriculture and Environment 10(3-4): pp.292-295.
https://www.researchgate.net/publication/295828864_Turkish_agriculture_at_a_glance Letöltés dátuma: 2024.04.07.
18. Gökbilgin, M. T. (2022): Hatalmi harcok Európában, Oszmán-magyar kapcsolatok. Napkút Kiadó, Budapest. ISBN 978 615 6555 00 7
19. Hershlag, Z. Y. (1968): Turkey: the challenge of growth. E. J. Brill, Leiden, 1968
20. Horváth J. – Kovács Cs. – Sillyéné N. Sz. – Trnka T. (2022): Földrajzi Világtalasz 2022. Cartographia Kft. pp.416. ISBN 978-963-352-547-0
21. Investment Office of the Presidency of the Republic of Türkiye (2024): Why invest in Turkish agrofood industry?
<https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/agrofood-industry.pdf> Letöltés dátuma: 2024.04.07.
22. Isachenko D. (2021): Turkey and Russia. The Logic of Conflictual Cooperation. SWP Research Paper 2021/RP 07, 28.10.2021. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/turkey-and-russia#hd-d22609e951>
Letöltés dátuma: 2024. 04. 02.
23. Kalmár J. (2021): Az oszmán fennhatóság hatása Magyarország 16-18. századi népesedési viszonyaira. Korunk. 32. évfolyam 3. szám. pp. 3-12. ISSN 1222-8338
24. Kövecsi-Oláh P. – Saral, E. (2023): Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920-1945). Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Budapest. ISBN 978-963-416-350-3
25. Kövecsi-Oláh P. (2017): Sévres-től Lausanne-ig: Törökország harca a békediktátum ellen. Rubicon Magazin, 28. évfolyam (2017. július-augusztus): pp.150-157.
26. Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2012): Tájékoztatósi adatbázis (Statinfo) felhasználói kézikönyv.
https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/help/KSH_Statinfo_Felhasznaloi_Kezikonyv.pdf
Letöltés dátuma: 2024.01.09.
27. Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2023): Kombinált Nomenklatúra 2024 rövid leírás. https://www.ksh.hu/docs/osztalyozasok/kn/kn2024_rovid_leiras.pdf
Letöltés dátuma: 2024.01.09.
28. Kropff, W. – Eitzinger, A. – Hasinger, E. – Schroeder, K. – Treguer, D. – Juergenliemk, A. – Horst, A. & Jarvis, A. (2021): Digital Agricultural Profile – Turkey. Food and Agricultural Organization of the United Nations, Rome Italy. p. 17.
<https://www.fao.org/documents/card/en/c/cb3954en/> Letöltés dátuma: 2023. 09.24.
29. Lechner, Z. (2020): A geopolitika elméleti irányzatai: Törökország észak-szíriai kurdokkal való konfliktusán keresztül szemléltetve. Tér és Társadalom. Vol. 34 No.2: pp. 108–128. doi: 10.17649/TET.34.2.3241.

30. Magyarország Kormánya (2023): A magyar-török együttműködés nagy segítsége a nehézségek leküzdésében. <https://kormany.hu/hirek/a-magyar-torok-egyuttmukodes-nagy-segitseg-a-nehezsegek-lekuzdeseben> Letöltés dátuma: 2023.12.11.
31. Marshall, T. (2021): A földrajz fogságában. Park Könyvkiadó, Budapest. p. 362. ISBN 978-963-355-915-4
32. Marshall, T. (2022): A földrajz hatalma. Park Könyvkiadó, Budapest. p. 423. ISBN 978-963-355-830-0
33. Mendly D. (2016): A geopolitika-elmélet hagyományairól. In: Baranyi T. – Szálkai K. (szerk): Újhold. A török külpolitika útkeresése a 21. század elején. p. 328. Antall József Tudásközpont, Budapest. ISBN 978-615-555-917-4
34. Mihálovics Z. (2022): A török diplomácia reneszánszát hozta a háború. <https://mandiner.hu/makronom/2022/08/torokorszag-haboru-hintapolitika-erdogan-diplomacia-makronom> Letöltés dátuma: 2023.09.27.
35. Neelam, R. – Sato, J. (2024): 2024 Key findings report (Global Diplomacy Index). Lowy Institute, Sydney. <https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/about> Letöltés dátuma: 2024.03.17.
36. Nemzetgyűlési Irományok 1922-1926 XVI. 922. törvényjavaslat. https://library.hungaricana.hu/en/view/OGYK_KI-1922_16/?pg=461&layout=s Letöltés dátuma: 2024. 04. 10.
37. Nemzetközi Valutaalap (IMF) (2024): World Economic Outlook. 2024. április. https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOW_ORLD Letöltés dátuma: 2024.04.08.
38. Netjogtár: A Török Köztársasággal Konstantinápolyban 1923. évi december hó 18. napján kötött barátsági szerződés becikkelyezéséről szóló 1924. évi XVI. törvényekről <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39> Letöltés dátuma: 2024.04.10.
39. Pálffy G. (2012): A magyarországi török uralom mérlege. Rubicon magazin (2012) 1-2. szám
40. Rostoványi Zs. (2021): Iszlám és geopolitika – a Közel-Kelet helye a formálódó eurázsiai erőterben. Eurázsia Szemle I. évfolyam, 1. szám. pp. 80-99. ISSN (online): 2786-409X
41. Şeref, T. (2023): Török közvetítési kísérletek az orosz–ukrán háború hadviselői között. Külügyi Szemle XXII. évfolyam, 2. szám (2023. nyár) pp. 23-42. ISSN 2060-4904
42. Sinem, A. (2022): Perceptions in Turkey About the War in Ukraine. German Institute for International and Security Affairs. ISSN (Online) 2747-5107 <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C25/> Letöltés dátuma: 2024. 04. 02.
43. Siska K. (2017): Az oszmán közigazgatási rendszer dimenziói. Magyar Közigazgatás, 2017/1. p. 180-194.
44. Sz. Simon É. (2022): A magyarországi oszmán terjeszkedés és hódoltatás stratégiája. pp. 47-61 In: Frank T. (szerk.) (2022): Az Oszmán Birodalom diadala és bukása. Magyar kutatók tanulmányai az oszmán-török történelemről. Gondolat Kiadó. ISBN 978-963-556-236-7

45. Szakály S. (2018): A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozása, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918-1945). Felderítő Szemle. XVII. évfolyam, 2. szám: pp. 16-37
46. Törökország Külügyminisztériuma (2022): Kapcsolatok Törökország és Ukrajna között. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>
Letöltés dátuma: 2024.04.04.
47. Zöldréti A. – Vajda L. (szerk.) (2023): Agrárdiplomácia. Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem. pp. 237. ISBN 978-963-623-069-2

Internetes hivatkozások:

http1: Világbank: Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat, hozzáadott értéke (a GDP %-ában) 1960-2022. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=TR>
Letöltés dátuma: 2024.02.16.

http2: Britannica Enciklopédia: Az Oszmán Birodalom legnagyobb kiterjedése idején. <https://www.britannica.com/place/Egypt/The-Ottomans-1517-1798>
Letöltés dátuma: 2023.06.10.

http3: Modern War Institute; Economist: A tervezett Sykes-Picot vonal. <https://mwi.westpoint.edu/end-end-sykes-picot/>
<https://www.economist.com/special-report/2016/05/12/unintended-consequences>
Letöltés dátuma: 2023.06.10.

http4: A sèvres-i békeszerződés alapján elképzelt új ország- és érdekhátárok (1920). <https://www.deviantart.com/jonasgraf/art/Treaty-of-Sevres-949262073>
Letöltés dátuma: 2023.06.10.

8. ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A mezőgazdaság hozzájárulásának alakulása a teljes török GDP-hez (1960-2022)	7
2. ábra: Az Oszmán Birodalom a legnagyobb kiterjedése idején.....	10
3. ábra: A tervezett Sykes-Picot vonal 1916-ban.....	12
4. ábra: A sèvres-i békeszerződés alapján elképzelt új ország- és érdekhatarok (1920)	13
5. ábra: Törökország diplomáciai hálózata (2023)	29
6. ábra: A top 5 diplomáciai hálózattal rendelkező ország állomásainak száma.....	30
7. ábra: A diplomáciai képviseltek számának változása (2016-2023).....	31
8. ábra: A Törökországba irányuló EU-s agrárélexport termékcsoporthoz értéke (millió €).....	42
9. ábra: Az EU27 agrár-élelmiszeripari export termékcsoporthoz török relációban (2022)	43
10. ábra: Az Európai Unióba irányuló török agrárélexport termékcsoporthoz értéke (millió €)	44
11. ábra: Az EU27 agrár-élelmiszeripari importjának termékcsoporthoz török relációban (2022)	44
12. ábra: A török-magyar külkereskedelem alakulása (2014-2023).....	45
13. ábra: Magyarország és Törökország agrár-élelmiszeripari kereskedelmének szerkezete ..	46
14. ábra: A Törökországba irányuló magyar agrárélexport alakulása (ezer €).....	47
15. ábra: A Magyarországra érkező török agrárimport alakulása (ezer €)	49

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A legnagyobb diplomáciai hálózattal rendelkező országok képviselteinek összetétele.....	32
---	----

9. MELLÉKLETEK

1. melléklet: Walko Lajos m. k. külügyminiszter jelentése (1925. december 10.)

Forrás: Nemzetgyűlési Irományok 1922-1926 XVI. 992. törvényjavaslat

450

992. szám.

992. szám.

A m. kir. külügyminiszter jelentése

a Nagybritanniával, a Norvég Királysággal és Törökországgal
történt kereskedelempolitikai viszonyunk rendezéséről.

*(Előzetes tárgyalás és jelentéstétel céljából kiadott a Nemzetgyűlés külügyi és
közgazdasági bizottságának.)*

Tisztelt Nemzetgyűlés!

Az 1925. évi II. t.-c. 1. §-ának második bekezdése felhatalmazza a Kormányt, hogy egyes külállamokkal való kereskedelmi és forgalmi viszonyaink ideiglenes szabályozása céljából a szükséghez képest ideiglenes megállapodásokat létesíthessen, átmeneti intézkedéseket tehessen, illetőleg az ideiglenes megállapodásokat legkésőbb 1925. évi december hó 31-ig terjedő hatállyal rendeleti úton életbeléptethesse.

Az említett szakasz utolsó bekezdése pedig kimondja, hogy a kormány ily tárgyú rendeleteit a Nemzetgyűlésnek az év végéig bejelenteni tartozik.

E törvényes rendelkezés alapján van szerencsém a t. Nemzetgyűlésnek bejelenteni, hogy a m. kir. Kormány az említett felhatalmazás birtokában a folyó évben kereskedelempolitikai viszonyunkat a kölcsönös legnagyobb kedvezmény alapján Nagybritanniával jegyzékváltás útján 1925. évi május hó 26-án, rögtöni hatállyal és a Norvég Királysággal a vele megkötött szerződés életbeléptetésével 1925. évi február hó 14-től kezdődőleg, Törökországgal pedig ugyancsak jegyzékváltás útján 1925. évi szeptember hó 1-től kezdődő hatállyal rendezte.

Budapest, 1925. évi december hó 10-én.

Walko Lajos s. k.,

*m. kir. külügyminisztérium ideiglenes
vezetésével megbízott
m. kir. kereskedelemügyi miniszter.*

2. melléklet: A Globális Diplomáciai Indexbe tartozó képviseletek szintjei, illetve az abból kizárt elemek listája

(Forrás: saját szerkesztés (2024) Lowy Intézet alapján)

Tartalmazza*	Nem tartalmazza
Nagykövetségek, magas szintű képviseletek	Nagykövetségek konzuli részlegei
	Átmenetileg bezárt nagykövetségek vagy képviseletek
Főkonzulátusok és konzulátusok <i>a fogadó országban akkreditációval rendelkező, elkötelezett, rezidens misszióvezető/képviseletvezető áll az élükön</i>	Tiszteletbeli konzulátusok
	Azok a konzuli kirendeltségek vagy irodák, amelyeket nem egy, a fogadó országban akkreditációval rendelkező, otthon tartózkodó misszióvezető vezet
Állandó képviseletek vagy multilaterális szervezetekhez tartozó delegációk (pl. ENSZ, EU, NATO, OECD), amelyek más misszióktól függetlenül működnek. Külön erre a célra kijelölt, rezidens misszióvezető vezeti.	Állandó képviseletek vagy küldöttségek, amelyek egy másik képviselet alosztályaként működnek, vagy amelyek nem rendelkeznek külön, helyben lakó misszióvezetővel.
Képviseletek, küldöttségek vagy állandó missziók olyan országokban/területeken, ahol nincs hivatalos diplomáciai kapcsolat, feltéve, hogy azokat a fővárosból kiküldött, rezidens misszióvezető vezeti.	A tárcák nagykövetei, például a nemek közötti egyenlőségért vagy a kiberbiztonságért felelős nagykövetek.
	A küldő állam tengerentúli területein lévő képviseletek
	Kereskedelmi képviseletek, amelyek nem látnak el más konzuli vagy lakossági feladatokat.

*A képviseleteknek fizikai jelenléttel és állandó lakcímmel kell rendelkezniük a városban.

3. melléklet: Törökország pozíciójának változása a Globális Diplomáciai Indexben (2016-2023)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) a Global Diplomacy Index adatbázisa alapján)

	2016	2017	2019	2021	2023
Összesített rangsorban	5.	6.	6.	5.	3.
G20 országok rangsorában	5.	6.	6.	5.	3.
OECD országok rangsorában	3.	4.	4.	4.	2.

4. melléklet: Az Európai Unió kereskedelmi mutatóinak összefoglalása

(Forrás: saját szerkesztés (2024) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

	Egység	Export	Import	Egyenleg
EU27 világkereskedelem összértéke	millió €	2 572 884 €	3 003 132 €	- 430 248 €
EU27 agrárkereskedelem összértéke	millió €	229 559 €	172 002 €	57 557 €
Agrárkereskedelem részesedése az EU27 teljes kereskedelméből	%	8,9%	5,7%	-13,4%
EU27 és Törökország kereskedelmének összértéke	millió €	99 659 €	98 633 €	1 026 €
Az EU27 teljes kereskedelméből való részesedése (%)	%	3,9%	3,3%	
EU27 és Törökország agrárkereskedelmének összértéke	millió €	4 164 €	5 643 €	- 1 479 €
Törökország részesedése az EU27 teljes agrárkereskedelméből	%	1,8%	3,3%	
EU27 és Törökország agrárkereskedelmének részesedése a teljes kereskedeleméből	%	4,2%	5,7%	
Változás 2021-2022	%	16,6	11,8	
Változás éves mértéke 2012-2022 között	%	3,4	5,5	

5. melléklet: Az Európai Unió legfontosabb agrárkereskedelmi partnereinek rangsora (2022)

(Forrás: saját szerkesztés (2023) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

EXPORT				IMPORT			
	Legfontosabb célországok	Értéke (Millió €)	EU-n kívüli országok részesedése		Legfontosabb származási országok	Értéke (Millió €)	EU-n kívüli országok részesedése
1	Egyesült Királyság	47 879	20,9%	1	Brazília	20 190	11,7%
2	USA	29 011	12,6%	2	Egyesült Királyság	15 249	8,9%
3	Kína	15 819	6,9%	3	Ukrajna	13 213	7,7%
4	Svájc	11 196	4,9%	4	USA	12 279	7,1%
5	Japán	8 330	3,6%	5	Kína	9 811	5,7%
6	Oroszország	7 134	3,1%	6	Argentína	6 956	4,0%
7	Norvégia	5 890	2,6%	7	Indonézia	6 708	3,9%
8	Szaúd-Arábia	4 817	2,1%	8	Törökország	5 624	3,3%
9	Kanada	4 731	2,1%	9	Svájc	4 846	2,8%
10	Dél-Korea	4 609	2,0%	10	Ausztrália	3 856	2,2%
11	Törökország	4 162	1,8%	11	India	3 669	2,1%
12	Marokkó	4 010	1,7%	12	Elefántcsontpart	3 509	2,0%
13	Ausztrália	3 838	1,7%	13	Vietnám	3 460	2,0%
14	Algéria	3 605	1,6%	14	Malajzia	3 404	2,0%
15	Egyesült Arab Emírség	3 256	1,4%	15	Peru	3 379	2,0%
	<i>A világ többi része</i>		<i>31,0%</i>		<i>A világ többi része</i>		<i>32,5%</i>

6. melléklet: Az Európai Unió mezőgazdasági termékeinek export eredményei a török relációban

(Forrás: saját szerkesztés (2024) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

	2018	2019	2020	2021	2022	Részesedés a Törökországba irányuló agrárexportból	Változás 2021-2022
	Millió €					Százalék (%)	
Agri-food termékek	2 993 €	3 413 €	3 061 €	3 569 €	4 162 €	100,0	16,6
Állati termékek	640 €	390 €	266 €	258 €	330 €	7,9	27,9
Szántóföldi növények és növényi alapú termékek	771 €	1 148 €	1 060 €	1 068 €	973 €	23,4	-8,9
Gyümölcs, zöldség, olívaolaj	175 €	177 €	181 €	163 €	207 €	5,0	27,0
Borok, italok és élelmiszer-készítmények	604 €	643 €	642 €	778 €	1 121 €	26,9	44,1
Kávészemek, tea, kakaó és fűszerek	188 €	234 €	231 €	292 €	403 €	9,7	38,0
Nem fogyasztható termékek	615 €	821 €	681 €	1 010 €	1 127 €	27,1	11,6

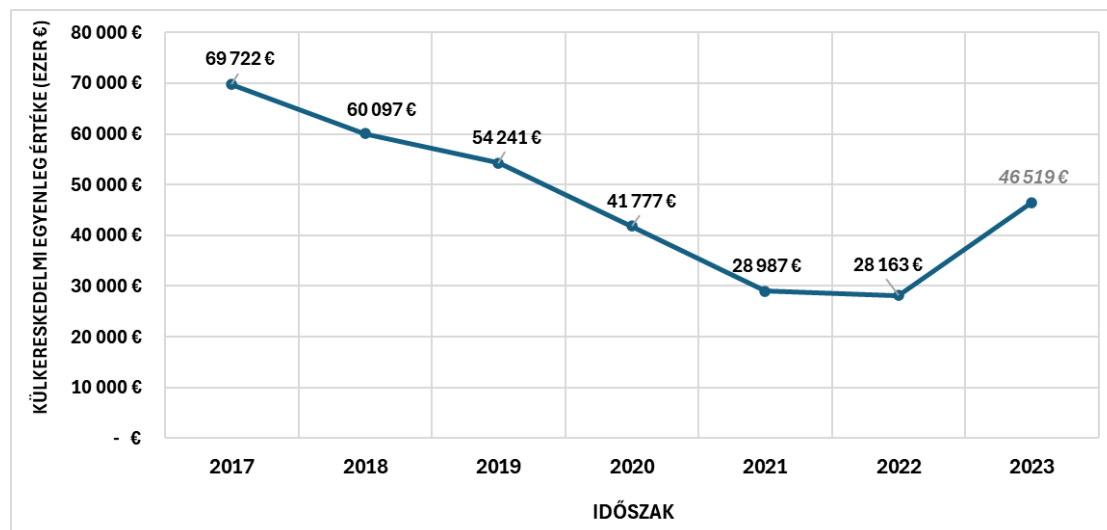
7. melléklet: A török mezőgazdasági termékcsoportok uniós importjának értékei (2022)

(Forrás: saját szerkesztés (2023) DG AGRI statisztikai adatlap alapján)

	2018	2019	2020	2021	2022	Részesedés a törökországi agrárimportból	Változás 2021-2022
	Millió €					Százalék (%)	
Agri-food termékek	4 021 €	4 196 €	4 652 €	5 033 €	5 624 €	100,0	11,7
Állati termékek	72 €	65 €	70 €	95 €	168 €	3,0	76,8
Szántóföldi növények és növényi alapú termékek	263 €	273 €	347 €	419 €	535 €	9,5	27,7
Gyümölcs, zöldség, olívaolaj	2 911 €	3 004 €	3 397 €	3 584 €	3 792 €	67,4	5,8
Borok, italok és élelmiszer-készítmények	414 €	431 €	439 €	470 €	577 €	10,3	22,8
Kávé, tea, kakaó és fűszerek	56 €	60 €	73 €	77 €	71 €	1,3	-7,8
Nem fogyasztható termékek	305 €	363 €	326 €	388 €	480 €	8,5	23,7

8. melléklet: Magyarország agrár-külkereskedelmi egyenlege a török relációban (2017-2023)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

9. melléklet: Az 'I. Élő állatok, állati termékek' fejezetet meghatározó főbb termékek (export)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I. Élő állatok, állati termékek (01-05)	63 795 443 €	64 958 344 €	56 412 259 €	40 521 110 €	26 368 847 €	21 372 201 €	44 440 903 €
0102 Élő szarvasmarhafélék	61 236 634 €	54 939 686 €	44 528 150 €	35 770 586 €	22 501 753 €	15 202 324 €	40 092 623 €
0104 Élő juh és kecske	1 266 278 €	5 781 921 €	8 454 282 €	3 049 608 €	653 748 €		
A két csoport részesedése a fejezetből	98,0%	93,5%	93,9%	95,8%	87,8%	71,1%	90,2%

10. melléklet: Az 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezetet meghatározó főbb termékek (export)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
IV. Élelmiszer-készítmények, italok, dohány (16-24)	16 422 152 €	17 919 641 €	17 601 876 €	24 868 026 €	32 362 248 €	44 420 271 €	62 515 051 €
1 18 Kakaó és kakaókészítmények	999 239 €	1 360 620 €	1 574 929 €	1 769 500 €	2 750 243 €	4 593 031 €	3 721 701 €
<i>Részesedés a fejezetből</i>	6%	8%	9%	7%	8%	10%	6%
2 20 Zöldségfélékből, gyümölcsből, dióból és más növényrészekből előállított készítmények	6 913 897 €	6 783 279 €	3 348 789 €	2 835 883 €	3 911 241 €	3 827 447 €	5 410 648 €
<i>Részesedés a fejezetből</i>	42%	38%	19%	11%	12%	9%	9%
3 21 Kávé- és teakivonatok, élesztő, mártások, levesek, homogenizált összetett élelmiszerkészítmények; fagylalt, étrend kiegészítők, élelmiszer alapanyagok, élelmiszer adalékanyagok	2 386 882 €	3 219 117 €	5 373 813 €	7 080 305 €	7 815 041 €	10 425 557 €	11 675 620 €
<i>Részesedés a fejezetből</i>	15%	18%	31%	28%	24%	23%	19%
4 22 Italok, szesz és ecet	439 286 €	267 839 €	652 884 €	1 253 593 €	2 362 566 €	5 491 910 €	4 917 235 €
<i>Részesedés a fejezetből</i>	3%	1%	4%	5%	7%	12%	8%
5 23 Az élelmiszeripar melléktermékei és hulladékai; elkészített állati takarmány	4 587 536 €	5 205 456 €	6 247 986 €	11 021 575 €	14 293 403 €	18 963 829 €	35 302 302 €
<i>Részesedés a fejezetből</i>	28%	29%	35%	44%	44%	43%	56%
Előző 5 főcsoport értéke összesen (18+20+21+22+23)	15 326 841 €	16 836 312 €	17 198 402 €	23 960 857 €	31 132 495 €	43 301 775 €	61 027 506 €
Az 5 főcsoport részesedése a teljes IV. fejezetből	93,3%	94,0%	97,7%	96,4%	96,2%	97,5%	97,6%

11. melléklet: A 'II. Növényi termékek' fejezetet meghatározó főbb termékek (import)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	II. Növényi termékek (06-14)	17 544 459 €	18 887 593 €	21 944 964 €	24 423 475 €	27 357 173 €	30 339 843 €	44 143 655 €
1	07 Élelmezési célra alkalmas zöldségfélék, gyökerek és gumók	1 621 810 €	2 928 690 €	2 868 688 €	3 858 550 €	5 467 972 €	6 648 778 €	13 591 340 €
	<i>0702 Paradicsom frissen vagy hűtve</i>	435 183 €	1 089 207 €	1 019 246 €	1 598 430 €	2 253 116 €	3 244 916 €	6 903 926 €
	<i>0709 Zöldség frissen vagy hűtve (kiv. burgonya, paradicsom, hagyma-, káposzta- és salátafélék, ételmezésre alkalmas gyökerek, uborka és hüvelyes zöldségek)</i>	447 100 €	1 155 825 €	873 626 €	1 171 889 €	1 726 686 €	1 817 787 €	3 083 115 €
	<i>0712 Szárított zöldség egészben, aprítva, szeletelve, törve vagy porítva, de tovább nem elkészítve (kiv. a hüvelyeseket)</i>	13 893 €	39 892 €	160 665 €	155 976 €	50 480 €	278 768 €	1 231 052 €
	<i>A 3 csoport részesedése a főcsoportból (0702+0709+0712)</i>	55%	78%	72%	76%	74%	80%	83%
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	9%	16%	13%	16%	20%	22%	31%
2	08 Élelmezési célra alkalmas gyümölcs és dió; citrusfélék és a dinnye-félék héja	7 605 841 €	10 163 505 €	8 328 455 €	9 273 632 €	6 254 332 €	14 790 087 €	20 212 707 €
	<i>0804 Datolya, füge, ananász, avokádó, guajava, mangó és mangosztán frissen, hűtve vagy szárítva</i>	772 756 €	791 721 €	625 817 €	720 529 €	981 016 €	2 310 291 €	2 700 164 €
	<i>0805 Citrusfélék frissen vagy szárítva</i>	3 273 996 €	5 216 021 €	3 799 584 €	5 378 989 €	2 333 397 €	3 928 302 €	6 770 013 €
	<i>0807 Dinnye /beleértve a görögdiányt is/ és papaya frissen vagy hűtve</i>	13 499 €	103 367 €	226 200 €	286 154 €	293 976 €	821 062 €	2 493 579 €
	<i>0809 Kajsziarack, cseresznye, őszibarack /beleértve a nektarint is/, szilva és kökény frissen</i>		166 082 €		124 620 €	191 397 €	3 400 487 €	5 165 469 €
	<i>A 4 csoport részesedése a főcsoportból (0804+0805+0807+0809)</i>	53%	62%	56%	70%	61%	71%	85%
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	43%	54%	38%	38%	23%	49%	46%
3	10 Gabonafélék	1 150 553 €	63 767 €	1 276 181 €	3 407 211 €	3 814 343 €	2 426 346 €	2 429 488 €
	<i>1005 Kukorica</i>	1 150 553 €	63 092 €	1 197 620 €	3 406 470 €	3 814 337 €	2 424 177 €	2 418 743 €
	<i>A 1005 Kukorica részesedése a főcsoportból</i>	100%	99%	94%	100%	100%	100%	100%
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	7%	0,3%	6%	14%	14%	8%	6%
4	12 Olajos magvak és olajtartalmú gyümölcsök; különféle magvak és gyümölcsök; ipari és gyógynövények; szalma és takarmány	6 058 996 €	4 841 307 €	8 605 383 €	7 385 052 €	11 245 401 €	5 585 411 €	7 202 407 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	35%	26%	39%	30%	41%	18%	16%
	<i>Előző 4 főcsoport értéke összesen (07+08+10+12)</i>	16 437 200 €	17 997 269 €	21 078 707 €	23 924 445 €	26 782 048 €	29 450 622 €	43 435 942 €
	<i>Választott főcsoportok részesedése a teljes IV. fejezetből</i>	93,7%	95,3%	96,1%	98,0%	97,9%	97,1%	98,4%

12. melléklet: A 'IV. Élelmiszer-készítmények' fejezetet meghatározó főbb termékek (import)

(Forrás: saját szerkesztés (2024) KSH alapján)

		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	IV. Élelmiszer-készítmények, italok, dohány (16-24)	7 679 866 €	7 398 395 €	7 732 400 €	9 443 310 €	11 949 999 €	15 360 496 €	22 154 960 €
1	17 Cukor és cukorárúk	1 937 255 €	2 136 342 €	2 080 329 €	3 299 420 €	3 496 756 €	5 201 685 €	5 871 236 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	25%	29%	27%	35%	29%	34%	27%
2	18 Kakaó és kakaókészítmények	1 005 806 €	872 334 €	1 412 745 €	843 603 €	1 361 486 €	1 516 766 €	2 250 093 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	13%	12%	18%	9%	11%	10%	10%
3	19 Gabona, liszt, keményítő vagy tej felhasználásával készült termék; cukrászati termék	706 838 €	821 164 €	899 718 €	883 752 €	924 543 €	1 987 142 €	2 211 753 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	9%	11%	12%	9%	8%	13%	10%
4	20 Zöldségfélékből, gyümölcsből, dióból és más növényrészekből előállított készítmények	1 089 649 €	1 006 138 €	1 073 382 €	1 479 316 €	3 843 808 €	4 973 884 €	4 220 512 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	14%	14%	14%	16%	32%	32%	19%
5	21 Kávé- és teakivonatok, élesztő, mártások, levesek, homogenizált összetett élelmiszerkészítmények; fagylalt, étrend kiegészítők, élelmiszer alapanyagok, élelmiszer adalékanyagok	667 313 €	227 126 €	167 516 €	455 947 €	436 163 €	956 093 €	6 735 469 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	9%	3%	2%	5%	4%	6%	30%
6	24 Dohány és feldolgozott dohánypótló	2 019 828 €	2 174 790 €	1 823 305 €	2 175 472 €	1 447 287 €	82 831 €	312 708 €
	<i>Részesedés a fejezetből</i>	26%	29%	24%	23%	12%	1%	1%
	<i>Előző 6 főcsoport értéke összesen (17+18+19+20+21+24)</i>	7 426 689 €	7 237 894 €	7 456 995 €	9 137 510 €	11 510 043 €	14 718 401 €	21 601 771 €
	<i>Választott főcsoportok részesedése a teljes IV. fejezetből</i>	96,7%	97,8%	96,4%	96,8%	96,3%	95,8%	97,5%

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: **Pintér Levente Elemér**
A Hallgató Neptun kódja: **BJMRP7**
A dolgozat címe: **Törökország diplomáciai, azon belül agrárdiplomáciai intenzitásának, agrárgazdasági potenciáljának és kereskedelmének elemzése**
A megjelenés éve: **2024**
A konzulens intézetének neve: **Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet**
A konzulens tanszékének a neve: **-**

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: Budapest, 2024. év április hó 19. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Pintér Levente Elemér (hallgató Neptun azonosítója: **BJMRP7**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Budapest, 2024. év április hó 19. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

ABSZTRAKT

A török-magyar kapcsolatok hosszú évszázadokra tekintenek vissza, amelyet a történelem során hol ellenséges, hol pedig baráti viszony jellemzett inkább. Az elmúlt közel kétszáz évben azonban több olyan pozitív példát is láthattunk, amelyek a két ország baráti viszonyára utaltak. Az általam választott téma aktualitását jelzi, hogy 2023-ban ünnepeltük a török-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 100. évfordulóját, mivel 1923. december 18-án barátsági szerződést kötött egymással a két ország. A megállapodás aláírása akkoriban mindkét állam szempontjából egy jelentős eseménynek számított.

Szakedolgozatom fő célkitűzése egy olyan komplex elemzés elkészítése volt, amely nemcsak (agrár)diplomáciai kontextusban vizsgálja meg Törökország jelentőségét, hanem az elmúlt évek agrár-külkereskedelmében elért eredmények vonatkozásában is. A kutatásaim fókuszában a mezőgazdasági szektor elemzése állt az Európai Unió és Törökország, valamint Magyarország és Törökország relációjában.

Első lépésként a Lowy Intézet által 2016-ban elindított Globális Diplomáciai Index segítségével, objektív szempontok alapján bebizonyítottam, hogy Törökország nemcsak gazdasági téren megkerülhetetlen szereplője a világ gazdaságnak, hanem a diplomácia területén is. A globális diplomáciai rangsor legutóbbi (2021-es) felmérését követően két helyet javítva, a dobogós harmadik helyet foglalja el Kína és az Amerikai Egyesült Államok után.

A globális diplomáciai aktivitás vizsgálatát követően a török-magyar agrárdiplomáciai eseményeket gyűjtöttem össze 2019-ig visszamenőleg. A kutatás során megvizsgáltam az egyes találkozók jegyzőkönyveinek főbb napirendi pontjait is annak érdekében, hogy beazonosítsam a potenciális együttműködési területeket. Ezek alapján megállapítottam, hogy a török-magyar agrárkapcsolatokban és együttműködésekben kiemelkedő szerepe lehet a szaporítóanyag-előállításnak, a vetőmag és élőállat-kereskedelemnek, valamint az agrárinnovációnak, hiszen ezeken a területeken Magyarország kiemelkedő szakmai tapasztalattal és agrár-tudásbázissal rendelkezik.

Kutatásom következő részében a külkereskedelmi termékgazdaság EU-s és hazai statisztikai adatbázisait használva egyéni lekérdezéseket végeztem annak érdekében, hogy közelebbről megvizsgálhassam az uniós, valamint a magyar agrártermékek export-import alakulását a török relációban. A statisztikai elemzések során sikerült meghatározni azokat a termékköröket, amelyek a legnagyobb hányadot képviselik a kereskedelemben és amely szegmensek

fejlesztése kiváló lehetőséget jelent(het) a további magyar agrárexport növekedésére. Ezek közül a legfontosabb az élőállatok (főként szarvasmarha), valamint az állati takarmányok exportja. Kiemelkedő sikernek számít, hogy a magyar agrártermékek exportja folyamatos és erőteljes növekedést mutatott az általam vizsgált 2017-2023-as időszakban, emellett egyre nagyobb igény mutatkozik a komoly agrárszaktudást igénylő területek (pl. vetőmagtermesztés és nemesítés, agrárinnováció, erdőgazdálkodás, halászat stb.) együttműködéseinek fejlesztésére is. Amennyiben ezek a trendek a jövőben is így folytatódnak, akkor az ígéretes és mindkét fél számára előnyös kereskedelmi és üzleti sikereket jelenthetnek.